

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

<p>Szerkesztőség, hova a lap szellemi részét illető minden küldemény küldendő: Nagy-Péterfia-utca 977.</p>	<p>Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven. ELŐFIZETÉSI ÁR: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). HIRDETÉSEK DIJA: <i>Benn a lapban</i> egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; <i>a borítékon</i> egész oldal 6 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 3 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt 50 kr., $\frac{1}{6}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél ár- engedmény adatik. Bélyeg-díj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 kr.</p>	<p>A kiadóhivatal kezelője RÓZSA SÁNDOR főisko- lai háznagy, kinek nevére inté- zendő a lap minden anyagi dol- gára s a külső hirdetésekre vonatkozó küldemény.</p>
---	---	--

Vallás és egyház (hitfelekezet) nélkül lehet-é szó lelkiismereti szabadságról?

Mikor lelkiismereti szabadságról beszélünk, ez alatt mindenkor azt értjük, hogy vallását, egyházát (hitfelekezetét) kiki szabadon választhatja meg s ha a tényleg fennálló vallások közül az ő lelkiismerete egyiket sem fogadhatja el: új vallást állíthat elő; ha lelkiismerete az ugyanazon egy valláshoz tartozó egyházak (hitfelekezetek) közül egyiknek kebelébe sem engedi belépni őt: új egyházat (hitfelekezetet) alapíthat.

Lám, hiszen a Mahumed lelkiismerete nem fogadta el sem a pogányok, sem az izráeliták, sem a keresztyének vallását s épen azért új vallást állított elő, mely ma is az ő nevéből neveztetik.

A dicső emlékü reformátorok megmaradtak ugyan a ker. vallás mellett, tehát új vallást nem állítottak elő, de kiléptek ám a róm. kath. egyháznak kebeléből s új egyházakat (hitfelekezeteket) alapítottak.

Minden tehát a lelkiismereti szabadság határára belül, annak alapján történt így . . . és a lelkiismereti szabadság alapján más és másként nem is történhetik.

Lelkiismereti szabadság alatt sohasem érthető az, hogy bárki is szabadon választhatja meg azon tét, a hol akár mint egyén, akár mint családtag, akár mint honpolgár szabadon élhet és működhetik.

Nem beszél így senki: N. N. lelkiismereti szabadságával élve megszűnt magyar honpolgár lenni, kilépett X. családból. Ahhoz, hogy bárki is így eselekedjék, a lelkiismereti szabadságnak semmi köze sincsen.

Igy se beszél soha senkisé: N. N. ural-
kodó elnyomta a lelkiismereti szabadságot, mert

nem engedi meg, hogy alattvalói közül bárki is vallás nélküli legyen és valamelyik bevett vagy elismert hitfelekezethez (egyházhoz) ne tartozzék.

Ellenben mindenki így beszél: N. N. ural-
kodó elnyomta a lelkiismereti szabadságot, mert nem engedi meg, hogy alattvalói szabadon választhassák meg vallásukat; akadály nélkül hagyhassák el eddigi egyházukat (hitfelekezetüket) s lehessenek tagjai más egyháznak (hitfelekezetnek).

Miből természetesen következik, miszerint azzal, hogy az állam vallás nélküli és egyházon (hitfelekezeten) kívüli állapotot nem tűr meg: nincs megsértve, sőt érintve sincs a lelkiismereti szabadság.

Tehát a lelkiismereti szabadság alapján, annak elengedhetlen követelménye folytán, bárki is elhagyhatja azon vallást, melyben született, azon egyházat, a melynek születés szerint eddig tagja volt; választhat mást a positiv hitfelekezetek közül, sőt alapíthat új hitfelekezetet is . . . de a lelkiismereti szabadság alapján, annak egyenes követelménye folytán, senkinek sincs joga arra, hogy vallástalan legyen, hogy positiv hitfelekezethez ne tartozzék.

Egy olyan cselekvény, a melynek eredménye az, hogy az embereknek sem vallása, sem hite nincsen, tehát semmiféle hifelekezethez sem tartozik . . . , nem lelkiismereti szabadság folyománya, hanem lelkiismeretlen szabadosság, a mi a valódi szabadságnak, az emberiségnek és a közérkölciségnek legveszedelmesebb ellensége.

Vajjon a vallásszabadságnak, a lelkiismeret szabadságának az alapján állunk-é hát akkor, ha állítjuk: miszerint ott kell lenni kimaradhatlanul a vallásszabadságot, sőt csak a vallás szabad gyakorlatát biztosító törvények közt

is egy §-nak, a melyik megengedi, hogy bárki is elhagyván eddigi vallását, kilépvén eddigi egyházának (hitfelekezetének) kebeléből, élhet egyházon, hitfelekezeten kívül is? . . .

Ez a felfogás szerintem téves! Mikor *vallás*-szabadságról, avagy mikor csak a *vallás* szabad gyakorlásáról is van szó; olyan szabadságról, olyan szabad gyakorlatról, a mely a valláson, hitfelekezeten kívüli állapotot biztosítja, nem lehet szó és nincs is valójában szó; mikor pedig *lelkiismereti* szabadságról szólok: nem szólhatok olyan szabadságról, melynek gyakorolhatásához a lelkiismeret szükségtelen.

Szerintem tehát épen akkor kell olyan §-t hozni, mely szerint minden honpolgár tartozik egyháztagnak is lenni, — ha a vallásszabadság s a lelkiismereti szabadság talajára lépünk. Egy ilyen §. nem kényszer, hanem a vallásszabadságnak és a lelkiismereti szabadságnak sine qua non postulatuma.

A vallásszabadság és a lelkiismereti szabadság követeli, hogy mindenkinek legyen valása, mindenki tartozzék egy akár régi, akár új hitfelekezethez.

Vallásszabadságról, lelkiismereti szabadságról, szó sem lehet egy vallástalan s hitfelekezeten (egyházon) kívül álló egyénnel szemben.

A vallástalanság és egyházon kívüliség nem vallásszabadság, nem lelkiismereti szabadság, hanem lélek és erkölcsi élet nélküli szabadosság; a mi pedig mindenkor veszélyesebb azon szabadosságnál, mely a polgári és társadalmi élet fekélye, a melyet tehát karddal kell kivágni, hogy az ép rész is miatta el ne vesszen.

Mit mondana a törvényhozás egy olyan törvényhozóról, a ki azt állítaná, miszerint a valódi szabadság megköveteli, miszerint senki ne legyen arra kényszerítve, hogy valamely pozitív (megnevezett, pl. magyar, német, olasz) országnak polgára legyen . . . és hogy a valódi szabadság van korlátolva az által, ha valaki, minthogy Magyarországon lakik, a magyar haza iránti kötelességének teljesítésére kényszerítetik, noha ő magát magyarnak sehogy se tartja?

Egy ilyen tan igen-igen veszélyes lenne bármely országra, de legveszélyesebb mégis Magyarországra lenne, mivelhogy itt nagyon sok nem magyar ajkú honpolgár van, a ki egy ilyen tan jogosultsága mellett nem fizetne adót a magyar államnak.

Ha *polgárilag* minden halandó kényszerítve van arra, hogy egyik vagy másik (minden esetre szabad tetszése szerint választott) országnak polgára legyen s mint ilyen teljesítse is minden kötelességeit: úgy *egyházilag* is lehet, sőt kell

is minden halandót arra kényszeríteni, hogy egyik vagy másik (mindenesetre a lelkiismereti szabadság alapján választott) egyháznak, hitfelekezeten tagja legyen, s mint ilyen teljesítse is minden kötelességeit.

Azon felfogás, azon tan tehát, mely az egyházon, hitfelekezeten kívüliséget s a vallástalanságot a lelkiismereti szabadsággal összefüggőnek tartja, minden bizonynyal téves és felette igen veszélyes még akkor is, ha azok, a kik eddigi vallásukat, egyházukat elhagyják, és sem más, már meglevő vallást nem választanak, avagy új vallást nem állítanak elő, sem más, már létező egyháznak tagjaivá nem lesznek, avagy új egyházat nem alapítanak, — . . . ha az ilyenek (mondom) nem oldattatnak is fel azon fizetés terhe alól, a mivel eddigi egyházuk fentartásához járultak.

A legfőbb egyházi cél megvalósítására, t. i. a nép józan nevelésére és taníttatására, mindenkinek kell egyházi adót fizetnie mindaddig, míg a népiskolákat hitfelekezetek (egyházak) tartják fenn.

Hanem majd akkor, ha minden népiskola állami lesz s a népnevelés minden költségeit az állam fizeti . . . akkor csakugyan nem lehet, nem szabad a vallás és hitfelekezet nélkül élő honpolgárokat egyházi adó fizetésére kötelezni.

Az a joga tehát megvan minden embernek, hogy szabadon választhatja vallását, hitfelekezetét, de ezen jogyakorlattal együtt jár elmaradhatlanul az egyházi adó fizetésének kötelezettsége is.

Sőt egészen jogos a valláson — s hitfelekezeten kívüliség is (ez azonban sohasem úgy, mint a lelkiismeret szabadságának a postulatuma), de csak akkor, ha az egyházi adó tisztán templomi célokra s lelkeszifetés fedezésére fordíttatik. Ha pedig iskolai célokra is, sőt túlnyomó részben iskolai célokra fordíttatik az egyházi adó: akkor kell hogy azok, a kik semmiféle pozitív valláshoz, hitfelekezethez tartozni nem akarnak: fizessék meg ezután is előbbi egyházi adójukat, a mi aztán csupán iskolai célokra lesz fordítható. Tehát az ilyenek fizésenek most már nem egyházi, hanem fizessenek iskolai adó czímen.

Ilyen adó fizetésének kötelezettsége alól majd csak akkor menthető fel a valláson és hitfelekezeten kívüliség, ha nem lesznek felekezeti népiskolák . . . vagyis, ha minden népiskolai szükségletet az állam pénztára fedez.

Míg ez nem történik: iskolai adó czímen fizessék a valláson és hitfelekezeten kívül állók is eddigi egyházi adójukat.

Ha nem így lesz, mindazok valláson és hitfelekezeten kívül állóknak fogják kijelenteni magukat, a kik sokalnak csak egy fillér egyházi adót is fizetni.

Igy pedig az egyházak életere ketté met-szetik s lesznek életképtelenekké.

Egy olyan törekvést, mely oda irányulna, miszerint csak azért ne legyen valaki magyar honpolgár, hogy a magyar haza iránt kötelességeket ne teljesítsen, . . . bizonyára a legnagyobb erőfeszítéssel hiúsítana meg a magyar kormány, sőt egyenlő értékűnek fogna egy ilyen törekvés tartatni a hazaárulással. Épen így nem lehetséges az, hogy — míg felekezeti népiskolák lesznek — bárki is feloldoztassék olyan kötelességek teljesítése, olyan terhek hordozása alól, a melyeket eddig mint egyháztagnak teljesített és hordozott volt, csak azért, mert neki a vallás és egyházon kívüli élet tetszett meg.

Ha már a törvényhozás csakugyan méltányosnak, humánusnak, a szabadelvű felfogásnak megfelelőnek tartja s úgy van meggyőződve, hogy ő a lelkiismereti szabadság talaján áll akkor, ha senkit nem kényszerít arra, hogy valamely pozitív hitfelekezetnek tagja legyen: ám legyen meg a törvényhozás akarata ebben is; de azt ám ne engedje meg, hogy a hitfelekezeten kívüliség kedvelői ezen jogot ingyen élvezzék, hanem fizessenek ők ezen állapotukban is iskolai célra annyit, a mennyit egyházi adó czímen fizettek volt. . . .

Ezen iskolai adó fizetésének kötelezettsége alól csak akkor menthetők fel az illetők, ha azon felekezeti iskolák, a melyeknek fenntartásához előbb járultak, államiakká lesznek.

Ilyen iskolai adó fizetésének kötelezettsége nélkül igen sok, most virágzó és népes egyház fog oldott kévéként széthullani és néptelenné lenni. . . . Tehát: Videant consules!

Ágya, 1893. nov. 21-én.

Nagy Sándor,
ev. ref. lelkész.

Észrevételek az előbbi czikkre.

Czikkiró felfogásával, a mennyiben t. i. azt e fejtegetések alapján minden bizonytalansága mellett is megállapítani lehet, teljességgel nem értünk ugyan egyet; de közöltük e cikket azért, mert olyan kérdésekkel foglalkozik, a melyek a napirenden lévő törvényjavaslattal (a vallásszabadságról) szemben több oldalról aggályokat ébresztettek és a mely kérdések tisztába hozatala épen azért felette kívánatos, mert különben könnyen azon vehetjük észre magunkat, hogy a protestánsizmus alapelveinek megkisebbitésével, azoknak a táborába tévedtünk, a kiket a szabadelvűség és haladás kérdéseiben mindenkor szemben szoktunk találni magunkkal. Közöltük ezenkívül e cikket azért is, mert alig lehetne

ennél eklatánsabb és megragadóbb példáját mutatni fel annak a szánalmat ébresztő súlyos helyzetnek, annak az iszonyú szorongatásnak, a melynek kiteszszük magunkat mindannyiszor, valahányszor tiszta látásunkat részint előítéletek, részint pedig képzelt s még hozzá nagyon mellékes érdekek és kicsinyes szempontok által elhomályosíthatni engedve, egymással merőben ellentétes, egymást kizáró fogalmakat és felfogásokat akarunk összeegyeztetni, vagy legalább összeférésre kényszeríteni. Czikkiró úr akar vallásszabadságot, de csak a létező egyházak keretén belől. Megengedi, hogy valaki előbbi egyházát elhagyva, r. katholikussá, protestánsná vagy tán zsidóvá is lehessen. De azt nem akarja megtűrni, hogy valaki a létező felekezeteken kívül állhasson. És pedig miért? Azért, mert a felekezetiiséget a vallásossággal, a felekezetenélküliséget a vallástalansággal azonos fogalmaknak tekinti; tehát nem engedi meg, hogy vallásos érületű lehessen az, a ki valamely pozitív vallásfelekezethez, illetőleg egyházhoz nem tartozik. Mondanunk sem kell, hogy e felfogás a vallásszabadság alapelveibe ütközik s nem egyéb, mint az *egyedül idévezítő egyház* fogalmának kiterjesztése a többi egyházakra is, a mely szerint tehát ezután nem egy, hanem több egyedül idévezítő egyház dekretáltatnék. Hogy minő lelkiismereti szabadság volna ott, a hol azt mondanák pl., hogy megengedjük a róm. kath. egyházból való kilépésedet, ha vallásos meggyőződésed azon egyház hitelveivel ellentétbe jött, de csak úgy, hogy azon esetben köteles vagy református, lutheránus, unitárius, görög vagy zsidó lenni, — azt közelebből magyarázgatni fölösleges. Czikkiró úr pedig határozottan és kizárólag ebben találja fel a lelkiismereti szabadságot. A felekezetenélküliséget csak abban az esetben tekinti szintén a lelkiismereti szabadság „postulatuma“ gyanánt, ha új vallás alapításával jár.

Mi a lelkiismereti szabadság ilyen korlátolt értelmezéséhez teljességgel nem járulhatunk, sőt a felekezetenélküliség fentartását a törvényjavaslattal a vallásszabadság kardinális követelményének tekintjük, s így annak *elvi oldalról való megtámadását*, a minit az a fentebbi czikk által is czéloztattott, szó nélkül annál kevésbé hagyhatjuk, mert az által a vallásszabadság alapelvein eshetnék csorba; már pedig elegendő volt már azt közéletünkben századokon keresztül nélkülözni, vagy e tekintetben nyomorúságos félrendszabályok méltatlanságait elszenvedni.

Más kérdés azonban az, hogy nem elvi, hanem *gyakorlati szempontból* lehet-e jogosult aggályokat támasztani a felekezetenélküliségre nézve, vagyis azon várható hatás szempontjából, a melyet ennek megengedése a létező egyházakra gyakorolni fog. És ha meggondoljuk, hogy mint mindenféle joggal és szabadsággal, úgy ezzel is vissza lehetne élni egyik-másik egyház rovására, vagy épen megbontására, az által, ha az egyházi terhek alól való tömeges menekülés céljára használnák fel e szabadságot azok, a kiket a névleges köteleken kívül semmiesem csatol az egyház s a vallás érdekeihez: akkor az efféle aggodalmak előtt szemet nem hunyhatunk, s legalább annyi jelentőséget kell tulajdonítanunk azoknak, hogy az elv szilárd fentartása mellett, az esetleges visszaélések meggátlására alkalmas rendszabályoktól ne idegenkedjünk. Ilyen egészen megnyugtató rendszabálynak tekintjük azt, a mit Csáky gróf miniszter a bizottsági tárgyalás folyamán fölemlített s a melyet czikkiró úr is, bár helytelen értelmezéssel, cikke végén sürgetőleg ajánl, hogy t. i. a felekezetenélküli egyén járuljon annyival az illető község oktatási céljaihoz, a mennyi terhet előbb, mint egyháztagnak viselni kellett,

Ebből a szempontból tehát lehet helye talán némi tartózkodásnak a javaslatl szemben; de az elvet, a mely, mint más alkalommal is megjegyeztük, épen ebben az intézkedésben nyer tiszta és határozott megtestesülést, megtámadnunk épen nekünk protestánsoknak szabad legkevésbé, a kik századokon keresztül küzdünk a vallásszabadságért. Egyébiránt mi különben sem tulajdonunk egyházunk igaz érdekéből valami komolyabb jelentőséget a jelzett kifogások vagy aggodalmaknak, mert meggyőződésünk szerint *nem szolgálnak egyik egyház erősítésére sem az olyan tagok, a kiket csupán külső kényszerrel lehet az egyház kötelékében megtartani.* Ha ilyenek vannak, azok mindig a beteg részeket képezik az egyház testében, a melyeket jobb eltávolítani, mint a baj elvetemedésére alkalmat szolgáltatni.

Az állam és állampolgár, vagy általában az egyén között lévő viszonyról analogiát vonni az egyház és az egyháztag közötti viszonyra, alapjában kevés dolog, mert az a kétféle viszony egymástól nagyon különböző természetű. De nem is úgy áll a dolog, a mint cikkirő úr gondolja, minthogy nincsen egy halandó sem kényszerítve arra, hogy valamely országnak polgára legyen; őrizzen is meg az Isten attól, mert az a kényszer épen úgy agyonnyomná a polgári és külső szabadságot, mint a cikkirő úr vallásszabadsága a lelkiismeret szabadságát.

A felekezetenküliséget elejtenünk tehát nem szabad, mert az a vallásszabadság sarkpontja, a liberális próbaköve. De félünk sem kell tőle, mert a felekezetenküliség nem azonos a vallástalansággal, és — a mi egyházunk szempontjából különösebben is megnyugtató, — magyar népünk hithűsége s konzervatív jelleme mellett a felekezetenküliség a mi egyházunk kötelekeit megbontani soha sem fogja. — Szükséges azonban, hogy résen legyenek, a kiknek a vallásos élet melegét éleszteni hivatásuk, valamint az is, hogy a lehető visszaélések megelőzésére gondoljunk, mindenek megnyugtató céljából, kellő garanciákról is.

Baczoni Lajos.

TANÜGY.

A Debreczenben, 1894. év augusztus havában rendezendő országos tanszerkiállítás általános tervezete.

Debreczen tanügyi társadalma, a tanhatóságok és tantestületek összessége az 1894. év augusztus hava folytán városunkban országos tanszerkiállítás rendezését határozta el, a mennyiben ehez az „illetékes tényezők” szélesebb körben is csatlakozni fognak.

Most a midőn a magyar nemzet hazánk ezredéves multja megünneplésének nagy művén a milleniumi kiállítás — lázas izgatottsággal munkálkodik, azon kérdés merülhet talán föl: van-e szüksége nemzetünk tanügyének arra, hogy a Millenium előtt egy országos szakkiallítás rendeztessék, a használt és használatban lévő összes tanszerekből? Azokkal szemben, kik ezen kérdést fölvetik, a leghatározottabban kijelenthetjük, hogy van. A több oldalról fölmerülhet „miért”? kérdésekre, talán nem leend fölösleges, ha addig is, a míg rendezendő országos tanszerkiállításunk részletes programját, illetve tervezetét bemutatnók, annak célját röviden jelezük, s ezáltal jogosultságát kézzelfoghatóvá tessük.

Az eddig rendezett országos tanszerkiállítások mindenike hazánk fővárosában, — Budapesten lett rendezve; mindegyikén csaknem kizárólag a főváros tan-

intézeteinek, a főváros tanszergyárosainak és tankönyvkiadóinak volt alkalmuk tanügyünk vívmányait bemutatni; a vidék ha volt is képviselve, oly elenyésző kis mértékben lett bemutatva, hogy oktatás ügyének fejlődési foka érdemhez mérten elbírálható nem volt. Ezen félszeg állapotnak következménye lón az, hogy a kiállítást megtekintő szakférfiak nem szerezhettek alapos és helyes tájékozottságot egész hazánk tanítása ügyének állapotáról, holott az egységes magyar nemzeti nevelés és oktatás szempontjából minden tanügygyel foglalkozó és tanügy terén működő szakférfiúnak szüksége van arra, hogy a hazánk különböző vidékein működő intézetek rendszerét, módszerét, és taneszközeit ismerje.

Az eddig rendezett tanszerkiállítások mindenike csaknem kizárólag üzleti szempontból volt áttekinthető, nélkülözvén az egyes tanintézeteknek egymással való szervei összeköttetését, nélkülözvén különösen azon igen lényeges és igen fontos tényezőt, melynek a tanszerkiállítást jellegeznie kell, hogy az egyes tanintézetek tanszerei és tankönyvei csoportosítottan: összefüggő egymásutánban, vonatkozással egymásra lettek volna bemutatva. E körülménynek ismét azon következése lón, hogy a buvárkodó szakférfi a kiállított tárgyak tömkelegében nem szerezhettek alapos és teljes meggyőződést a különböző tanintézetek tanítás menetéről, módszeréről és taneszközéről, hanem a látottak egy kaosszá váltak, melyben eligazodni a legjobb akarattal sem tudott, vagy a gyűjtött tapasztalatokat ingatag voltuknál fogva saját intézete céljaira nem eléggé értékesíthette.

A nélkül, hogy vádat mondanánk az eddig rendezett tanszerkiállításokra, kinyilatkoztatjuk azt is, hogy hódolva a tanszergyárosok és tankönyvkiadók különben támogatásra méltó érdekeinek, mellőzték a szigorúan szakszerű csoportosításokat, és az egyes tanintézeteknek olyanképen való együttes bemutatását, melynek folytán úgy a világos áttekintés, mint a szakszerű és részreható elbírálás könnyen és biztosan eszközölhető lett volna. Ezért a kiállított tárgyak egyrésze nélkülözvén az alapos eljárást, bejutott tanításunk előmozdításának eszközévé, de a gyakorlati használhatóság terén oly félszégességek jöttek elő, melyek a bírálatot és annak cselekvő személyeit nem ritkán kompromitálták.

Az eddig rendezett országos tanszerkiállítások csaknem teljesen nélkülözték hazánk különböző vidékein a nevelés-oktatás ügyének fontos gócpontjait képező városok tanintézeteinek csoportosított és egymással összehasonlítható bemutatását; ez lényeges hiány volt, mert nem volt vidékenkint és korszakonkint fejlődése hazánk kulturális intézményeinek áttekinthető, és nem volt hazai iskolánk tanítási eszközeink hasznossága, esetleg ferdesége, a különböző tanmenetek helyes, vagy céltévesztett iránya, a módszeres eljárások célravezető, vagy helytelen módozatainak elbírálása, megvitatása, alkalmazhatóságuk kipróbálása eszközölhető.

Mindezeknek előrebocsátása után bizonyára jó gondolat volt a debreczeni tanügyi körök az iránt megindított mozgalma, hogy épen itt Debreczenben, mint hazánk oly tanügyi gócpontján, hol már év-századokon át a magyar nemzeti kultúra terjesztése és fejlesztése szolgálatában igen sok és pedig oly tanintézetek állanak, melyek hazánk főbb városainak hasonló tanintézeteivel a versenyt bár mikor kiállják, sőt azokat részben felül is mulják: országos tanszerkiállítás rendeztessék, mint egy előkészítve a talajt a nagy nemzeti ünnepélyen történeti multunkhoz méltóan megjelenésre.

Czélja tehát e rendezendő országos tanszerkiállításnak Debreczen szab. kir. városa összes tanintézetei megismertetése mellett az egész ország iskolai szerienek úgy csoportosított bemutatása, hogy az összes különféle szakú és jellegű tanintézetek tanszerei lánczolatossá, összefüggősébe és egymásra vonatkozásukban, egyszersmind szakok szerinti beosztással legyenek összeállítva, úgy az áttekinthetés, mint a könnyebb és tüzetesebb elbírállhatóság és a különböző iskolák tanításmódjának és eszközeinek lehető egyeztetése czéljából, és pedig nem üzleti érdekekben czégeként, hanem szakcsoportosítás elve szerint összefüggő rendszerben egybeállítva.

Ily összehasonlító kiállítás a különféle fokú és jellegű tanintézeteink tanszereinek azért is elodázhatatlan, mert a középiskolák új szervezésének napirendre került nagy kérdései meg nem oldhatók anélkül, hogy a középiskoláknak a hasonlófokú szakiskolákhoz és a népoktatási intézetekhez való viszonya (kapcsolatossága és fokozatossága) az együtt csoportosított tananyag és tanszerek szemléletével meg ne határozottassék.

Az országos tanszerkiállítás bemutatja Debreczen évszázadokon át nemzeti kulturát fejlesztő főiskoláját, melynek oly gazdag gyűjteménye állhat a kutató szakférfiak rendelkezésére, minővel hasonnemű tanintézet hazánkban aligha rendelkezik. E főiskola gazdag tanszergyűjteménye és könyvtára kronologikus egymásutánban is lehetőleg magában foglalja mindazon tanszereket és tankönyveket, melyek 3 századon át az oktatás-ügy szolgálatában állottak.

A debreczeni országos tanszerkiállítás czélja végül előkészíteni az utat ama nagy nemzeti milléniumi kiállításához, melyen hazánk közoktatása s ezzel magyar nemzeti nevelésünk (keletkezése, fejlődése és jelenlegi állapota feltüntetésével) teljes képben lesz bemutatva. Hogy azonban a nagy és nemzeti életünkben korszakot alkotó ünnepeken méltóan legyen nevelés- és oktatásunk képviselve, elodázhatatlan szükség az, hogy megelőzőleg országos tanszerkiállítás rendeztessék és ezen tanulmány tárgyát képezze a milleniumi kiállítás közoktatási anyaga.

E nagy előkészítő munkálat helyeül nincs méltóbb mint Debreczen, melynek hazafias áldozatkész-sége mind azon tanintézeteket megteremtette, melyekkel hazánk főbb városai bírnak, Míg egyfelől egyetlen város sem hozott s hoz ma is oly nagy áldozatokat a tanügy oltárára, mint Debreczen, más felől egy hely sem képez hazánkban oly tanügyi és nemzeti közművelődési gócpontot, mint Debreczen.

(Vége köv.)

Márk Endre ügyvéd beszéde az október 27-iki értekezleten.*

Tisztelt értekezlet!

A debreczeni ev. ref. egyháztanács küldöttségének megtisztelő bizalma egyszerűségemnek azt tette feladattá, hogy önök előtt azon előnyöket fejtegessem, amelyek a főiskolának egyetemmé fejlesztéséből Debreczenre háramlanak.

E feladat nem azért nehéz, mert e városra háramló előnyöket nem könnyű kimutatni, hanem azért, mert bizonyos mértékben feltételezi e megbízás azt, hogy a nemes város lakói közt olyanok is lehetnek, akik a kollégium fejlesztéséből származó előnyöket nem tudják,

vagy látni nem akarnák, hogy tehát itt a közszellem változásnak volna ezen irányban kitéve.

Megvallom, hogy ilyen embert én e városban nem ismerek.

E város multja, jelenbeni lakosainak értelmi ereje teljesen az ellenkezőt igazolja.

Mindenki tudja és érzi felekezeti különbség nélkül azt, hogy Debreczennek történelmi multja, jelentősége nem vagyonosságában rejlik egyedül, hanem főleg a kollégiumában.

A haza minden lakója bizonyos áhitattal emlegeti az ősi főiskolát, azok pedig, akik hallgatók voltak benne, a kegyeletnek különösebb érzelmeivel kísérik ennek minden lépését.

E kollégium egyik kiváló ereje mindig abban állott, hogy noha felekezeti intézet gyanánt lett felállítva, a felekezetiesség soha sem lett ott kidomborítva sem tanításban, sem pedig a tanítványok magaviseletében. Soha sem történt ott semmi olyan, ami az összhangot megzavarta volna, s e város különböző felekezeteihez tartozó lakóinak vallásos érzületét bántotta, vagy azok szívében kellemetlen érzést keltett volna.

Sőt a különböző vallásfelekezetűeket hallgatói sorában mindig ölére fogadta, azokat tandíjmentesség s másnemű jótéteményekben folytonosan részesíti.

A főiskola előbbrevitelének ügyét egyház és város mindenkor örömmel gyámolították.

A városi levéltárban levő adatok szerint a kollégium még a 17-ik században is úgy nevezetett: „*a mi iskolánk*,” — „*városunk iskolája*.” Hosszu időközön, évszázadokon át a városi magistrátus egyszersmind egyházi előljáróság is volt; úgy az iskolai, mint egyéb városi minden intézkedés joga a tanács kezébe volt letéve. A híres erdélyi fejedelem, *Apafi Mihály is, collegium celeberrimumnak* nevezte a 17. században e főiskolát, mely e városnak örökös büszkesége volt.

A 18. század végén a kollégiumnak egy híres tudós tanára: *Budai Ézsaiás* mindjárt tanársága kezdetén kiadta a jelszót, hogy *újja kell szülni az iskolát*. E jelszóra, mintegy varázsütésre állott elő a város s a kollégium újja építéséhez tetemes anyagi segélyvel járult. — Így épült az fel, a mint ezt a homlokzatán levő felírás is bizonyítja: „*a magyarországi helv. hitvallásuk közadakozásából*” e század elején.

Azóta is e város lakossága évenkénti segélygyűjtések alkalmával készpénzben és terményneműekben tekintélyes áldozatot hoz a főiskolának s örömmel említhetem, közvetlen tapasztalatom alapján azt, hogy ily gyűjtések alkalmával az adományok átvételére kiküldöttek, mint legkedvesebben fogadott és legszívesebben látott vendégek, úgy tekintetnek e nemes város lakossága körében.

Ezt igazolják azon alapítványok, melyek a város polgársága köréből egyes nagylelkű örökhagyók által a kollégium czéljaira folyton tétetnek.

E rövid kitérés, illetőleg történelmi visszapillantás után áttérek feladatom tulajdonképeni tárgyára.

A kollégiumnak előttem nyilatkozott két tudós tanára már kimutatta annak szükségességét, hogy a főiskola az adott körülmények között fejlesztendő s hogy e fejlesztésnek sürgős szüksége beállott.

A fejlesztésnek egyik főindokát a tanulók számának nagymérvű szaporodásában találják. Ez mindenestre csak örvendetes körülmény. Azt hiszem, nem csalódom azon feltevésben, hogy e számszaporulatra bizonyos mérvben befolyással van azon országszerte

* Mult számunkból térszűke miatt maradt ki.

Szerk.

megindult mozgalom is, hogy a főiskola a közel jövőben egyetemi rangra emeltessek.

A protestáns egyetem megvalósítása, ha egyszer a bölcséleti szak beállítva és a jogi szak kellően kibővítve lesz: önként következik, ott, a hol a város áldozatkészsége olyan díszes kórházat emelt, mint a minőt legközelebb Debreczen városa; az államnak jól felfogott érdekében, mihelyt a harmadik egyetem felállításának kérdése a kormány által kellően elkészítve lesz, meg kell ragadni az alkalmat, hogy ezt az orvosí szakkal avagy esetleg a bölcséleti szakot a gazdasági főiskolával egyesítse s mindezekkel Debreczenben állítsa fel azt, a hol annak meg van természetes központja, meg lesz minden előfeltétele és az államnak legkisebb megterhelésével fog az járni.

Pozsony és Szeged sorompóba léptek a harmadik egyetem elnyeréséért, e városok egymást igyekeznek felülmulni azon anyagi áldozatok megajánlásában, a mit az egyetem felállításáért hozni készek. Ezek közül Pozsony a maga felterjesztésében egyik fő motívum gyanánt különösen felhossa azon körülményt is, hogy boldog emlékezetű Trefort Ágoston volt kultuszminister Ó Felségéhez intézett felterjesztésében az az óhaj is ki van fejezve, hogy még a harmadik egyetemnek Pozsonyban felállítása esetén is Debreczenben is szükségképen létesülnie kell a protestáns egyetemnek.

E városok nagymérvű feliratozása és áldozatkészsége mind azt mutatja, hogy az egyetem után törekvésnek úgy szellemi ereje, mint közgazdasági haszna egyformán köztudomású.

Maga e két városnak számokban is kifejezett áldozatkészsége kellően megmutatja nekünk, hogy az egyetemi jelleg és rang elnyeréséért a legmesszebb menő áldozatokat kell meghoznunk.

Igen, és kollégiumunknak egyetemmé fejlesztése kiszámíthatatlan előnnyel fog járni ugy magára a városra, mint annak lakosaira nézve.

Fentebb már említém s e helyütt közvetlen tapasztalataim alapján ismételten örömmel konstátálom, hogy az ország bármely részében lakó mindazon honfitársaink, kik tudományos kiképeztetésüket a mi főiskolánkban nyerték, bármilyen helyet foglaljanak el a társadalomban, mindig örömmel emlékeznek vissza főiskolánkra, e városra; a rokonszenv hangján emlékeznek a főiskola kapcsán e nemes városról, a szeretet kötelékeivel érzik magukat hozzáfűzve sok jó tulajdonságokkal ékeskedő magyar polgárságához.

S ezt a rokonszenvet, uraim, nem szabad kicsinyelnünk. Eddigélé is már oly sok jelese került ki nemzetünknek e főiskolából, kinek szava országos súlylyal birt, főiskolánknak egyetemmé fejlesztése után ilyenek még nagyobb számmal fognak lenni. S így többen lesznek, kik a Debreczen várost érdeklő mindenféle kérdéseket rokonszenves figyeiimmel kísérik s szükség esetén szavokat, tekintélyüket s befolyásukat e nemes város érdekében érvényesíteni nem haboznak.

Tovább menve, örömmel mutathatok ugyan azon szerencsés jelenségre, hogy városunk intelligenciája, különösen az utóbbi évtized alatt, hatalmas arányokban növekedett; de a műveltségéből, az intelligenciájából egy városban sohasem lehet sok s bizton állíthatom, hogy városunk intelligenciája niveauját főiskolánk egyetemmé fejlesztése odáig emelné, hogy ezen nemes város e tekintetben is közvetlenül a fő- és székváros után törekednék, jótékony hatású fényességével messze kivilágítva a többi vidéki nagyobb városok társaságából.

S ez a körülmény ismét egy hatalmas ok lesz

arra, hogy a különféle állami intézmények felállításánál a kormány és törvényhozás figyelme Debreczent el ne kerülje. De mindezeknél sokkal közvetlenebbek azok a vagyoni előnyök, melyek a tervbe vett fejlesztés megvalósításával a városi birtokos, kereskedő és iparos polgárookra háramlanak.

Az a néhány száz ifju ember, ki mint jog-, hittan-, bölcsész- és orvostanhallgató városunkat évről-évre felkeresi s az évnek nagy részét itt tölti, 100,000-eket hoz ide be, s ez összeg az utolsó krajczárig itt marad iparosaink, kereskedőink és a szállásadók zsebében.

Ki tagadhatná továbbá azt, hogy nagy előny rejlik minden családra nézve abban, ha a tudomány terére lépő tagjai tanulmányaikat a szülői ház körében sajátíthatják el s végezhetik be pályájukat?

Ki ne ösmerné be azt, hogy a szellemi góczpont magához vonja a beköltözni kívánókat s a népesedés a közgazdasági életet, ipart, kereskedelmet fokozott mértékben növeli, a háztulajdonos pedig a meghozott áldozatokat sokszoros kamattal kapja vissza háza értékének növekedésében.

Maga a város mint erkölcsi testület, valamint az ev. ref. egyház is beismerve e mozgalomnak nagy horderejét, jól tudja azt hogy egyetemi város ezer féle uton és ágazaton hozza vissza az áldozat gyümölcseit; a buzdító példát és irányt már megadta, az első 200 ezer, a másik pedig 50 ezer forintot nagy lelkesedéssel szavazott meg a kollegiomnak célba vett kifejlesztésére. De maga a város, mely a tanügyön kívül egytormán köteles gyámolítani más közczielokat is, az áldozatot egymaga nem képes meghozni, bizalommal tekint magokra a városi lakosokra, a különböző kereskedelmi és iparvállalatokra, azok bizonyára sietni fognak a város és egyház által megmutatott uton haladni.

E város újabb időben ismét irányt ad az ország vidéki városai közt, lakosainak e kérdésbeni helyes magatartása kétségtelenül megmozdítja, sőt hullámszamba hozza az áldozatokat az egész országban. Távol tengerparton lakó honfitársaink már is meghallották a kiáltó szót, megmutatták már, hogy átértették és átéreztek ezen ősi főiskola fejlesztésének nagy horderejű eszméjét.

Siessünk mi is mindnyájan, gazdagok és szegények egyaránt.

Soha sem szabad felednünk, hogy kétszer ad az, ki hamar ad.

E város soha sem volt abban a szerencsés helyzetben, hogy kulturális intézményeiben az állam lépett volna fel áldozattal, mindenkor és mindenben a saját erejére volt utálva, kezdeményezéseit azonban mindenkor siker koronázta, mert az áldozatokban ott, a hol arra valóban szükség volt, kifogyhatatlannak mutatkozott.

E város lakói mindenkor bölcsen felfogták azon nagy hatalmat és erősséget, a mely ez ősi főiskolában rejlik, a híres egyházi író Dobos János így irt e város és főiskolájáról: „van Debreczennek valami helyhez kötött hatalma, melynek akaratlanul hódol minden magyar református ember; van Debreczennek egyháztörténeti multja, melynek számai elágaznak az egész magyar református egyház földében; volt és van saját iránya, mely mint a tejút a csillagos égen, szélesebb-keskenyebb, világosabb, homályosabb ívezetben átfutja a magyar református egyház kiterjesztett erősségét; vannak érdemei, szenvedései, áldozatai, melyeket felmutathat a világ előtt; voltak, vannak egyházi és világi emberei, nagy férfiai, kik kezet fogva, mintegy szikla-lánczolat nyulnak végig és tartják egymást korunkig!”

Ilyen férfiaknak tekintem én önöket, e nemes város lakosait, emelkedett gondolkozásu polgárait felekezetre való tekintet nélkül.

A tudomány-szomjas világ bizonynyal meglepődéssel fogja nézni azt, hogy önök a kollegium fejlesztése és egyetemi rangra emelése érdekében az ezredév bekövetkezésével mit miveltek; önök pedig a legnagyobb lelki örömmel tekintenek vissza arra, a mit áldozatkészségük által az új ezredévnek, az utókor gyermekeinek átadnak.

Előre tehát tisztelt polgártársaim, e város minden rendű lakossága, Istennek nevében! s miként a méhecske fáradhatlan szorgalommal és kitartással szemernyi részecskékben hordja halomra a mézet, úgy hordjuk össze mi is a nagy célra filléreinket, mely ezerszeresen, sőt számokban ki sem fejezhető mérvben hozza vissza anyagi és szellemi tekintetben a drága gyümölcsöt.

Pótolja ki az önök nemes keblében kelő lelkessedés tettekben azon gyengeséget sokszorosan, a mit az én egyszerű buzdító szavam nem volt képes megtalálni.

Ne legyen közülünk csak egyetlen egy is, s ki a sorsához mért és a nagy ügyszó méltó áldozatot akkor, midőn erre felkeresve lesz, meghozni elmulasztaná.

Ugy legyen!

KÖZÉLETÜNK.

Javaslat a belhivatalnoki fizetések egyöntetű rendezéséről és egyházaink anyagi megszervezéséről.

(Folyt. és vége.)

III.

Ha azt akarjuk, hogy a magyar református egyház vérző sebei meggyógyuljanak, az új adózási rendszer sürgetését jóváhagyni egy perczre sem szabad. Agitálni kell mellette minden irányban, agitálni első sorban az egyetemes és nem egyetemes lelkészi értekezleteknek. De emellett addig is, míg az eszme megvalósulna, meg kell mozgatni minden követ, hogy *egyházi háztartásunkat jövedelmezőbbé tegyünk.*

E pontnál kidásaink megszorítását, ingatlan és ingó javaink kezelésének okszerű megjavítását s mind-ezekben új jövedelem források keresését kell célba venni.

Kiadásaink megszorításául az eddigi javaslatok, a dologi tételek elmellőzésével csaknem kizárólag az egyházi állomások összevonására, iskoláink feladására s az affiliálásra fektették a fősúlyt.

Az első pillanatra csakugyan ez is látszik a legcélra vezetőbbnek. De valójában másként áll a dolog. Kitént ugyanis, hogy az úgynevezett *lelkész-tanítóságok* ritka helyen vezettek kedvező eredményre. Legtöbb helyen nincsenek megelégedve sem az egyházmegyék, sem az állam, sem a javadalmasok. A lelkész, ki különben esetleg akár püspök is lehetett volna, csak kénytelenségből vállalt tanítóságot. S mert azt hiszi, hogy az élet, a sors, az egyház méltatlanul bántak vele: kedvét veszti és csak robotol.

Még nehezebb helyzetünk van *iskoláink feladásául*. Mi nem adhatjuk fel ezt a munkatért soha. A mi egyházi tevékenységünk nem szorítkozhatik pusztán a templomi szolgálatokra s a vallás czeremóniáira. Nekünk az van rendelkezve, hogy tanítsunk. Azért ha állami magasabb érdekek folytán elvesztenénk is iskoláinkat,

mint nyilvános közoktatási intézeteket: mint egyházi magánének- és vallásos tanintézeteket, mint nevelőket, mint internátusokat más alakban fel kell őket tartani továbbra is.

Maradna hát az *affiliáció*. De eltekintve azon kevés számú állomásoktól, melyek fentartása úgy egyházi, mint nemzeti szempontból felesleges lehet, e téren is megfontolásra int azon tapasztalat, hogy a pusztá tanítóság a mostani nevelés és jelenlegi egyháztársadalmi helyzet mellett nem képes összetartani a lelkész nélküli híveket. Ugylátszik azért, midőn akár egyik akár másik irányban tovább haladnánk: előbb *más alapra kell fektetni tanítóink és lelkészeink nevelését*. Közelebb kell őket hozni egymáshoz is, az egyházhoz is. Többet várunk tőlük, mint pusztá hivatalnokoktól, adjunk hát mi is többet. Ha pénzt nem tudunk, legalább ingyenes neveltetést s azután is szeretetteljes gondoskodást. Érez-zék folyvást, hogy ők az egyház gyermekei, s nem maradnak sorsukra hagyatva soha. Akkor aztán mi is jobban számíthatunk reájok. Akár mint léviták, akár mint *káplán adminisztrátorok*, — hiszen úgy is ez a kicsiny egyházak leghelyesebb beosztása, — meg fogják állani helyüket mindenütt. S ha így sikerrel működtek, méltassuk őket jobbra. Így aztán még kicsinyke egyházainkat sem kell feladni, ha talán nagy megtakarítást nem is érhetünk el. Elérhetjük azt háztartásunk más tételeinél, a különböző állami és községi adóknál, illetékeknél, tűzifa, építkezési anyagok s felszerelési tárgyakkal.

Az *egyes adókat* nem apaszthatjuk igaz, de igen a sok helyen túl magas illetéki egyenértéki s méltánytalanul terhelő tőkekamat adókat s az ezek után járó állami és községi pótlékokat.

Míg a más vallású egyházak lelkészeit a mult években napirenden levő *egyenértéki adó* megállapítása alkalmával felettes hatóságaik a legkisebb részletekre kiterjedő gonddal előkészítették, mi jobbnaira magunkra hagyatva botorkáltunk a törvények szabályrendeletek és bevallási ivec utvesztőiben. Így történt aztán, hogy nagyon sok helyen többet fizettünk e czimen, mint a megnyit fizetnünk kellene és lehetne. Egy szakértő bizottság, talán az egyházlátogató küldöttség, sokat tehetett volna e tekintetben s még talán ma is megtehetne annyit, hogy a magas kincstár tulbuzgó tisztviselőinek tulkapásai ellen sikeresebben védekezhessünk. Alig lehet egyes egyházaknak és egyes lelkészeknek ez urak étvágyától még a törvény világos szavai szerint *tőkekamat adó-mentes* alapítványainkat is megmenteni.

Minden évben megújulnak a támadások és kirovások; minden évben ujonnan kell bizonyítványainkat becsatolni s felebbezéseinket a legutolsó fórumokig felhurcolni. Csak egy pillanatnyi elcsüggedés és a tetemes adó már nyakunkon maradt s ha hosszú hercze-hurcza után nyerünk is orvoslátot, a már bekövetelt részletek nem adatnak vissza, de soha. Elkerülhetetlen azért, hogy a magokra maradt és elszigetelten védekező egyházak háta mögé az egész egyházmegye, a kerület s ha kell, a konvent tekintélye álljon. Annyival is inkább, mert a tőkekamat adó után a már a nélkül is túl magas *községi pótlék* is a végtelenbe nő.

E pontnál azt is fontolóra kellene venni, hogy az állami adónak a belhivatalnokra való teljes vagy részleges áthárításával nem lehetne-e itt jelentékeny megtakarításokat eszközölni? A belhivatalnok ugyanis a javadalma után fizetett adó alapján nem fizetne községi adót s így az egyház, habár természetesen e kiadást megtérítené is, sok községi pótlékot megtakaríthatna.

Sok helyen tekintélyes összeget, a mit aztán fordíthatna máshová a szűkös fapénzek és egyéb szükségesek pótolására.

Mert *tüzifát*, épülettát már csaknem minden egyházunk készpénzen veszen. Erdőink pedig sok helyen voltak, de az erdőtörvény daczára tudtunk módot találni arra, hogy csaknem nyom nélkül eltűnhessenek. Legáltalább tűzifának azért ujonnan fásításokba kell fogni. Minden egyház ültesse be a temetőt, az ahhoz vezető utat, az egyházi földek dűlőit és egy pár év alatt e czímen ma naponként növekedő kiadása megszűnik.

Anyagbeszerzési, építkezési, felszerelési szükségleteiket pedig szerezzék be az egyházak együttesen. Akár házilag kezelve, akár fogyasztási szövetkezetbe állva, akár árlejtés útján, az eredmény el nem marad és sok egyháznál, sok tételen kicsiny megtakarítás is sokra gyűl. Szívesen hallgatjuk az elismerést, hogy népünk műveltebb, mint a többi egyházaké. Tanuljunk hát a mivelt nemzetektől ezen a téren is. A mi kereskedelmi ügyességünk nagyon primitív. Előttünk még a tisztességes, egészséges üzleti szellem is gyanús. Hiában, mi más létkörben növekedtünk. De az Isten szerelmére! a szenteknek szükségleteire sáfárkodni, csak talán előttünk se bűn? A cserekereskedésig jutott népek szellemi színvonalánál maradni előttünk se érdem? Azonban még azt csak meg lehet érteni, hogy rossz kereskedők vagyunk, de az a baj, hogy mi még gazdának sem vagyunk jó. A mi jelenlegi birtokkezelésünk is elavult.

Okoszerűbbé és jövedelmezőbbé kell azért tenni ingatlan javaink kezelését is. A földmívelési miniszter Háromszékmegye közönségéhez felhívást intézett minta-gazdaságok felállítására és ígért a jelentkezőknek állami segélyt. Ilyen minta-gazdaságokká kellene az egyházi birtokokat is alakítani és oda fejleszteni, hogy nagyobb jövedelmet adjanak. Ma sokhelyen az ingyenes megmunkáltatás daczára se adják meg a rendes bérjövédelmet. Ott vannak pedig a helységek közvetlen közelében, a legalkalmasabb helyen, csak hogy el vannak hanyagolva és ki vannak zsarolva. Egy szakértő bizottságnak kellene azért kezébe venni ezek ügyét és előírni számukra a legokoszerűbb kezelési módot. Kutatni kellene a módok iránt, melyek szerint a gazdálkodás vezetése akár házilag akár bérbe használva a legkiadóbb s az ellenőrzés a leghatályosabb s az egésznek vezetése a lepraktikusabb lehetne. A holdankénti tiszta jövedelem kimutatását be kell állítani a számadásba, sőt még tovább menve, magát az egész gazdálkodást is be kellene vonni a gyakorlati népoktatás keretébe.

Eddig e célra legalább névleg a faiskolák szolgáltak. Hogy minő sikerrel? megmondhatja az az egy pár ilyen telep, mely bekerítetlenül, elvénült vadfaival szomorkodik a falu végén. Nem lehet ezt így tétlenül nézni tovább. Intézkedni kell azért, hogy az egyházmege területén sikerrel termelhető fajták állami szakértők, helyszíni szemlék, ánkétek útján pontosan megállapíttassanak. Azután be kell keríteni a faiskolákat, elő kell írni mindegyik számára az üzem tervet. Egy kézben kell összpontosítani a vezetést, együttesen kell eszközölni az eladást. 40—42 jól berendezett faiskola ugyanannyi vagy csak félannyi holdon is, szakemberek vezetése, egyöntetű kezelés és a lehető ingyenes megmunkálás mellett kell, hogy tekintélyes jövedelmet hozzon. De ha egyéb jövedelmet sem hoznának annál, hogy vezetőik egyszersmind a községi faiskolák kezelését is megkapják, mely állást a mezőgazdasági törvényjavaslat jelentékeny pénzfizetéssel tervez: már ez magában is elég haszon lesz.

Meglássuk azért, hogy tanítóink e természetes fizetés javításától el ne essenek.

De a mi a legszembeszökőbb eredményeket mutatná fel, az az ingó javak, a tőkepénz, általában a *pénzkezelés* reformja lehetne.

Az egész egyházmege területét egy akár takarékpénztári, akár szövetkezeti szervezetbe kell bele vonni, mely lehetővé tegye a meglévő tőkék jobb kihasználását s a hitel képesség folytán az idegen alacsony kamatu tőkéknek hiveink számára való hozzáférhetőségét. A haszon kettős leend: egyfelől megnyerjük a kamatkülönbözötet és kezelési költséget s ezekben egy új jövedelem forrást; másfelől azáltal, hogy kezünkbe vesszük a pénzfeletti rendelkezés hatalmát, úgy népünk mint általában egyházunk javára, egy öntudatos magyar protestáns pénzügyi politika megteremtéséhez kapunk egy hatalmas emeltyűt.

Ilyen szövetkezetekké kell átalakítani takarékmag-tárainkat is, vagy ahol az azokban fekvő tőke jobban hasznosítható, más úton, például gőzmalmok, cséplőgépek vagy más efféle nagyobb kamatot hajtó vállalatokban kell forgatni azokat. Minden hely saját maga meghatározza, melyik a legcélszerűbb, s a lelkész tudjon, vagy próbáljon ez úton is szolgálni a hívek javára önfeláldozással. Az egyesülésben, az önségély eszméjében roppant erő rejtezik. Ne vessük meg e hatalmas segédforrásokat; s ha nincs más, a ki azt helyettünk megtegye, míg eljön az idő, hogy népünk a pénzkezelés módját megtanulja, míg elérjük azt a várva várt napot, midőn egy újabb helyesebb szervezet vállainkról leveszi az anyagi javak kezelésének gondjait: járjunk elől mi jó példával. Meg kell nézni, mit tettek már mások a szövetkezeti téren? Mit különösen a Pest-megyei községi szövetkezetek és mit az oláhok? Nem szabad elmaradni nekünk se. Az időnek most olyan jellege van, mely főleg az anyagi konszolidációt követeli s ha intézményeink ez irányú javításával, közgazdasági és pénzügyi szervezetünk megteremtésével sikerült fokozni híveink anyagi erejét és egyházaink jövedelmét: a magyar faj érdekében nagy munkát miveltünk s a köztvagyonosodás emelkedésében a nagyobb egyházi adónak biztos alapot s nagyobbodó szükségleteinknek több jövedelmet s vallás-erkölcsi nagy céljainknak hatalmasabb eszközöket szereztünk.

És még mindez sem maga az eszmény.

IV.

Nekünk oda kell törekedni, hogy *összes szükségleteink az egyes egyházi közalapokból folyanak* s a mérsékelt személyes adó mellett, a többi adók, mint önkéntes jótékonyági adók szerepeljenek csupán. E végett haladéktalanul hozzá kell kezdeni minden egyes helyen az *egyház fentartási alapok lerakásához*. Ide kell utalni a perselypénzeket, a fekvőségeket és a többi jövedelmeknek egy bizonyos hányadát. Ide kellett volna utalni a gyülekezetek által fizetett domesztikai adónak egy bizonyos kicsinyke részét. Ez által az adót közelebb hoztuk volna magukhoz az adózó hívekhez és sok panaszt és keserűséget elkerültünk volna, különösen a nagyobb egyházakban. De az legalább egyelőre elmúlt, ne muljék el rajtunk legalább egyházfentartási alapok megvetése. Kezdjük hozzá habozás nélkül; egy két egyházunk, a nagybányai és a patóházai jó példával járnak már is előttünk. Kövessük őket s a mit ott a vezetők bölcs előrelátása önként megcsinált, közelhatározással csináljuk mindenütt utánok. S ne csak az alapvetésre legyen gondunk, hanem tartsuk nyilván, ellen-

örizzük és évről-évre fejleszszük azt. Kettős gonddal a leányosított, vagy társítandó helyeket. Az egyház élete örök. A jövő érdekében megindított kezdeményezés idővel dús kamatot fog hajtani. A jelen nehézségei között pedig a biztosított kibontakozás reménysége által fentartó erőt kölcsönöz.

S még itt sem szabad megállani. Nekünk terjeszkedni is kell. Vissza kell foglalni ama helyeket, a honnan egyházaink a mult századok nehéz viharai következtében a magyar fajjal együtt elpusztultak, vagy pusztulóban vannak. Gyarmatosítással vissza kell e helyeket szerezni újra. Nagy-Bánya körül virágzó egyházaink voltak még két századdal ezelőtt. Ma Szinér-Váraljától fel alig van meg egyházmegyénk e központi helyével való gyülekezetenkénti lánczolatosságból. A Szamos tulsó partján meg Krassótól fel az egész völgy oláh. Meg kell hódítani e partokat, Nagy-Bánya vidékét újra a magyarságnak s ami ezzel egy: a magyar protestántizmusnak. Nem a pénzintézeteknél, nem az Alföldön, itt kell elhelyezni a református egyház tőkepénzét. Tudjuk mi, hogy van magyarság, hála Istennek, egyházunkon kívül is. De az idők mozgalmái is meggyőzhetek affelől, hogy a magyar hazához, hogy az alkotmányos szabadsághoz, hogy a szabad-elmű demokratikus fejlődéshez ragaszkodó magyarság fájdalom csak mi vagyunk. Emelje ez öntudatunkat és sarkaljon bennünket nagy tettekre.

* * *

A domesztikához fűzött vérmes reménységeink nem valósultak; a nagyobb államsegély biztató képe hiában hiteget. *Saját erőnkre támaszkodva még megmaradhatunk.* Ez útra kell azért lépni és erre kérjük az egyházmegyei hatóságot is. Tegye meg a kezdeményező lépést egyházaink anyagi megszervezésére vonatkozólag. Hívja fel e kérdésre a többi egyházmegyei figyelmét, állítsa oda menedék gyanánt az önségely eszméjét, a bátorság vesztetten vergődő magyar protestáns társadalomba s mozdítsa meg vele az egész magyar nemzeti közvéleményt. A legszélesebb körökben megindítandó agitációra világosítson fel mindenkit affelől, hogy szegénységünk nem csak pusztán az egyház alkalmazottjainak egyenlőtlen és méltánytalan javadalmazási viszonyaira hat vissza; nem csak azt fogja biztosan előidézni, hogy a tehetség, mely más tiszteséges pályán méltányosabb munkabért talál, lassankint elfordul az egyházi szolgálatól: hanem azt is, hogy híveink s a magyarság száma is megfogyatkozik s hogy önkormányzati intézményeink, melyek a magyar nemzeti állam szempontjából, a jövő érdekéből is olyan végzettszerű fontossággal bírnak, lassanként lesüllyednek és illusoriusokká válnak.

S mert a mi anyag, csak a hozzá kötött nagy szellem- és valláserkölcsei érdekekért jöhet tekintetbe: *vesse fel a szellemi újjászervezkedés szükségességét is.* Kezdeményezzen új reformációt in capite et in membris. Szellemi és anyagi téren, az adminisztráció és kormányzat szempontjából. A hívők és pásztorok, a növények és nevelők érdekében. Teremtsen új társadalmat, új emberekkel. A mai korhad, fényűző, stréber, ideges, jellemekben szegény. Nem eléggé nemzeti, nem eléggé liberális, nem eléggé isteni. Az égnek is, a hazának is szigorúbb elvek szerint felnőtt polgárookra van szüksége, a kik műveltek legyenek elpuhultság nélkül, egészségesebbek eldurvulás nélkül, tanultabbak hitetlenség nélkül, vagyonosabbak korrupció nélkül, méltóságosabbak lenéző dölyf nélkül, magyarabbak megférhetetlenség nélkül, vallásosabbak vakbuzgóság nélkül, ideálisabbak

gyakorlatatlanság nélkül. Egy új magyar hitvallásra van szükség, más hívőkkel, más apostolokkal, de a biblia és a hazaszeretet régi magasztos elveivel.

Teremtse meg is minél hamarabb az idő!

A mi pedig a munkálatban tárgyalt kérdést illeti, kezdje meg a nagytiszteletű egyházmegye az ide vonatkozó rendszeres adatgyűjtést. Küldjön ki egy meghatalmazott bizottságot, mely a munkálatban lefektetett elvek alapján a szükséges törvényjavaslatokat rövid idő alatt kidolgozza s az új szervezetét teljes összefüggésben megállapítsa s a mi e munkálatból addig is megvalósítható, emelje törvényerőre.

Ferenczy Gyula,
krassói lelkész.

Jegyzőkönyv

felvétel 1893. november 14-én az ev. ref. országos zsinat alkalmából tartott egyetemes értekezleten.

1. Szász Károly dunamelléki püspök úr üdvözlővén a szép számmal egybegyűlt világi és egyházi zsinati képviselőket s mindazokat, kiket az érdeklődés összegyűjtött, első teendőnek tartja, hogy az egyetemes értekezlet elnököt válasszon; mire a jelenlézők egyhangú lelkesedéssel ugyancsak őt választják meg az értekezlet elnökéül; a jegyzőkönyv szerkesztésével pedig György Lajos értekezleti tag bizatik meg.

2. Elnök úr jelezvén, hogy a napirendre kitűzött nagy kérdések előkészítése, illetve azok tárgyalásának könnyítése céljából gondoskodott előadókrol s a „lelkészi értekezletek“ ügyének Szóts Farkas, a „vallásos összejövetelek“ tárgyában dr. Szabó Aladár, a vallásos népies iratok terjesztésének tárgyában pedig Kenessey Béla urakat kérte fel előadókul: felhívja őket sorban, előterjesztésük megtételére.

3. Első sorban Szóts Farkas úr terjeszti elő a lelkészértekezletek rendszeresítése ügyében, tömör rövideggel, körültekintő részletességgel a maga előadói véleményét, mely szerint az elhanyagolt cura pastoralis életre ébresztése, a belterjes lelki gondozás végeztetése s a belmisszió, ma már úgynevezett evangelizálás sikeresebb eszközölhetése végett *szerveztessenek a lelkészi értekezletek az egész magyar reformált egyházban.* Indokolja ez ügy szőnyegre hozatalát az, hogy mindennütt érzik ennek szükségét, az egyházi lapok s több egyházker. és egyh. megyei gyűlések elnöksége nyomatékosan szólalt fel e tárgyban; de indokolja a napirenden levő egyh. politikai kérdések tisztázása után bekövetkező nagy átalakulás is.

Tárgyát a lelkészi értekezletnek, az előadói vélemény szerint nem a tudomány képezheti, melynek művelésére ott vannak a főiskolák, sem az adminisztráció, melyet az illetékes forumok a nélkül is bölcsen végeznek, hanem az evangelizálás: az evangélium munkásaiban szunnyadó erők felélesztése, az evangélium hatalmának megmutogatása, a művelt világi elemnek bevonása, érdeklődésök felköltése az egyházi élet s az evangéliumi igazságok iránt, hogy megszeressék ezeket és hitők élő legyen s jó cselekedetekben munkás. E röviden vázolt indoklás után előadja a lelkészértekezletek szervezetére vonatkozó nézetét, hogy t. i. egyházmegyénként és egyházkerületként alakítsanak egyh. megyei és egyh. kerületi lelkészértekezletek, melyeknek tagjai az illető lelkészek s a művelt világiak legyenek; az így megalakítandó lelkészértekezletek legyenek érintkezésben az egyes gyülekezetekkel is oly módon,

hogy a különböző helyeken tartandó értekezletek az ottani gyülekezettel együtt, a templomban tartandó közös isteni tisztelettel nyitják meg gyűléseiket, ennek végeztével tartanak aztán a lelkészek és művelt világiak a tulajdonképi értekezletet s határozataikat betérjesztenék az egyh. megyei, illetve egyh. kerületi közgyűlésnek. Ezek után a közetkező határozati javaslatot ajánlja elfogadásra:

Mondja ki az értekezlet

1-ör, hogy a lelkészértekezlet tartását, a vallás-erkölcsi élet belterjesebb fejlesztése, a belmissziói tevékenység fokozása és a lelkipásztori gondozás fokozottabb gyakorlása érdekében hasznosnak és czélszerűnek tartja;

2-ör, hogy a lelkészi értekezletek szervezését első fokon kisebb körönként, azután egyházmegyénként és egyházkerületenként kívánatosnak, sőt szükségesnek ítéli;

3-ör, hogy a szervezésnek minél gyorsabb megindítása és keresztülvitele végett ez az értekezlet a maga elnöke útján az egyházmegyék és egyházkerületek elnökei tisztelettel felkéri.

Többek hozzászólása után a határozati javaslat, a tárgyalás folyama alatt felmerült módosításokkal fogadtatott el a következő szövegezésben: *A református egyházi értekezletek ügyében kimondja az értekezlet*

1-ör a ref. egyház lelkészi és világi tagjai részvételével egyházi értekezletek tartását, a vallás-erkölcsi élet belterjesebb fejlesztése, a belmissziói tevékenységnek, különösen a diakonátusi intézmény behozása és fejlesztése által is emelése végett — és a lelkipásztori gondozás fokozottabb gyakorlása érdekében hasznosnak és czélszerűnek tartja;

2-ör, hogy ezen egyházi értekezletek szervezését elsőfokon — egyházmegyénként, eshetőleg kisebb körönként, és egyházkerületenként, kívánatosnak, sőt szükségesnek ítéli;

3-ör, hogy a szervezésnek minél gyorsabb megindítása és keresztülvitele végett, ez az értekezlet a maga elnöke útján az egyházmegyék és egyházkerületek elnökei tisztelettel felkéri.

Helyesnek tartotta az értekezlet a cím megváltoztatását, mivel óhajtja hogy a világi elem is fölvétesse az evangélium munkásai sorába s a határozati javaslatban használt cím által ez értekezletből kirekesztve ne tarthassa magát; szükségesnek látta bevinni a határozati javaslat módosítása gyanánt a diakonátusi intézményt, melyet már a debreczeni zsinat körvonalozott volt, mert ez intézmény föllevenítésétől igen sokat vár a cura pastoralis belterjesebb gyakorlására nézve.

Nem tartotta azonban a határozatba beilleszhetőnek a többi felmerült indítványt, u. m. a lelkészek anyagi helyzetének javítására vonatkozót, mivel az a lelkészi értekezleteknek tárgyát képezheti a nélkül is, hogy külön kitéve legyen, továbbá a ref. politikai napilap eszméjét, melyet czélravezetőnek és üdvösnek nem lát. A prot. sajtó eszméje pedig nyilt kérdésnek hagyatott; annyival inkább mellőzendőknek tartotta az értekezlet ez utóbbi indítványokat, mivel azok a napi rendre kitéve sem voltak.

4. Elnök úr felhívása folytán dr. Szabó Aladár úr, mint előadó indokolja a vallásos összejövetelek tartásának tárgyában benyújtandó javaslatot. Az indoklás 3. kérdés feleletében található meg. Mi a czélja a vallásos összejöveteleknek? Mi módon kelljen azokat rendezni,

s mik lehetnek azok hasznai? Mivel az evang. hirdetése napjainkban csak a templomokra szorítkozik, ki kell onnan hozni ismét, s közkinccsé tenni, ismét bevinni a családba, az életbe, mint volt kezdetben.

A kivétel módozatául ajánlja az estveli összejöveteleket, melyek ősrégiek, s nyomai az itt-ott még meglevő családi isteni tiszteletekben felismerhetők. Egy előítéletet semmisítünk meg, ha az ajánlott időt követjük s már az is egy nyereség. De nagyobb lenne a nyereség, az éneklés, imádkozással kezdődő összejövetelekből, melyeknek tárgyaiul önként kínálkoznak egyházunk történelme, melyet még a műveltebb közönség sem ösmer eléggé, továbbá a vallás-erkölcsi társadalmi nagy kérdések, a tudomány népszerűsítése stb.

Mint e vallásos összejövetelekből származó előnyökre, haszonra, biztosan számíthatunk az egyházi élet megújulására; támadni fog valóságos egyházi életünk, mely mindent átolvasztó erejével az Isten dicsőségét munkálja a Jéz. Krisztus által. Egy másik nagy előny lesz az is, hogy a lelkész jobban értékesítheti tudományát, hiszen a szószéken nem is említhet némely dolgokat, itt pedig mind arra kiterjeszkedhetik, mi az egyh. élet határán van. Aztán a világiak érdeklődése feltámadván, belépnek mint együtt munkáló társak; közelebb jutunk az egyetemes papság nagy elvéhez. Enekkarok szervezése által az izlés fejlesztetnek, mire pedig nagy szükség van. A lelkész előtt pedig e vallási összejövetelek a curapastoralisnak egy új terét nyitnak meg, végre igen alkalmas eszköznek kínálkoznának ez összejövetelek a vallásos iratok terjesztésére is. Ezen indoklás után nem csak azt kéri, hogy ez értekezlet hozandó határozatában mondja ki a vallásos összejövetelek tartásának, mint egyházi életünk új szervének szükségességét, hanem és különösen azt, hogy késedelmezés nélkül kezdessék meg e nemes munka, minek következtében aztán az egyház nem úgy fog állani a hívek előtt, mint egy mozdulatlan szervezet, hanem megelevenül s jobban magához vonzza a lelkeket.

Az értekezlet az előadói indítvány folytán kimondja, hogy a vallásos összejövetelek tartását, az egyháziasság felébresztése és ápolása érdekében, hasznosnak és szükségesnek tartja, de egyszersmind kívánatosnak azt is, hogy e vallásos összejövetelek szerveztessenek mindenütt, a hol csak anyag van rá; végre pedig ez oly nagy fontosságú ügy kapcsolatba hozandó a lelkészi értekezletekkel is.

5. Harmadik tárgyalás volt kitéve ez értekezletre a vallásos iratok terjesztésének ügye, Kenessey Béla előadó úr felhivatván előadói véleményének előterjesztésére; de ő sajnálattal nyilvánítja ki, hogy a körülmények olyan alakulást vettek, melyek ez ügy tárgyalását megakadályozzák. A tervezet a kiadó vállalatnál már megállapított, azonban szentesítést a prot. irod. társaságnak holnap tartandó gyűlésén fog nyerni. Így állván a dolog, indítványt nem tehet, csak kéri az értekezlet tagjait: vállalja magára mindenki, hogy a maga körében mindent el fog követni a megindítandó vállalat vallásos iratainak minél szélesebb körben leendő terjesztésére.

Az előadói felvilágosítást tudomásul veszi az értekezlet s a közreműködést szívesen megajánlja.

A tárgysorozat kimerítettén: az értekezlet — elnökének lelkes és tartós éltetése közben — berekesztetik.

Győry Lajos,
ért. jegyző.

Szász Károly püspök,
ért. elnök.

A kléríkális párt Belgiumban.

Tanulmány.

Irta: LA VELEYE EMIL.

Fordította: Dr. Bartha Béla.

— Jogositott magyar fordítás. —

(Folytatás.)

A klérus arra is fölhasználja a gyóntató széket, hogy kényszerítse a bírakat érdekeinek megfelelő ítéletek hozatalára. Ha a hatóság nem az egyház által kívánt értelemben dönt, megtagadják tőle a feloldozást. A bíró ily esetben vagy azon kötelességeivel kerül összeütközésre, melyek reá, mint a törvény közegére, vagy azokkal, melyek reá, mint katolikusra háramolnak. Ez éles elmével fölhasznált eszközök folytán a bírói hatalommal is a papság rendelkezik.*

Ep így törekedhetik arra is, hogy a gyóntató szék útján a végrehajtó hatalomnak is urává legyen. Valóban, ha az uralkodó egyházának hű fia, nem tehet mást, mint hogy aláveti magát akarátának. Az a jésuita gyóntató, ki XIV. Lajosnak a nantesi rendelet visszavonását diktálta, oly példa, melyet nem szabad szem elől téveszteni. Il. Lipóttal azért bántak oly kevés tisztelettel a püspöki hírlapok, mert nem engedelmeskedik vakon a papságnak. A protestáns országokban született alkotmányos kormányzat igen rosszul működik a katolikus államokban, mert a hitvallás meghamisítja a képviselői rendszer mechanizmusát. Elnyomja a választók, a képviselők, a hivatalnokok s az uralkodó függetlenségét.

Másik befolyásos eszközt, melyet a papság nem hanyagol el, képeznek a választást megelőző időben tett személyes látogatások. A lelkész meglátogatja híveit s egyházi fenytékekkel való fenyegetés mellett teszi kötelességükké, hogy a püspök jelöltjére szavazzanak. Különösen az asszonyokhoz s leányokhoz fordul; engedelmesség esetén a szentségek megvonásáról, örök kárhozatról beszél, s a nő szent iszonyattal telve el, minden befolyását fölhasználja, hogy Istennek és az ő szolgálóinak tetsző szavazatra bírja férjét. Lehetetlen elképzelni azt a sok alkalmatlankodást, melyeket a vidéki választóknak ki kell állniok. A püspökök szavazataik irányítása végett rendeleteket bocsátanak ki s most már a plébánosok is követik példájukat.**

* Egy nem rég történt esemény nagy feltűnést keltett. Iweins bíró nemrég egy egyházi pénztárral szemben, mely bizonyos Lamotte-féle alapítvány tulajdonát követelte, Ypern város javára döntött. A legutóbbi (1872.) husvét alkalmából a plébános helyettese azt írja a bírónak, hogy ha nem módosítja ítéletét s nyilvános bűnbánatnak nem veti magát alá, nem fogja büneitől feloldozni. Ugyanezt adta tudtára a város képviselőjének is. A bíró panaszával az igazságügy-miniszterhez fordult, ki irt a püspöknek, hogy igyekezzék a botrányt elsimítani, az meg is történt. Ez a példa nagyon tanulságos. Ha minden bíróról föltesszük, hogy jó katolikus, akkor a papság fogja az ítéleteket hozni. A gyóntatószék segítségével ő forgatja a társadalmi rend minden kerekét. A saint-pierrei plébános Iweins bíróhoz intézett levele így hangzik:

„Tisztelt királyi Bíró Ur! sajnálattal kell értesítenem, hogy felsőbb hatóságunk határozata szerint a gyóntatók nem oldozhatják fel azon személyeket, kik e város Lamotte-féle ügyében akár szavazatukkal, akár közreműködésükkel beavatkoztak, ha csak előzetesen vissza nem vonják a határozatot s a kár egyetemleges vagy legalább aránylagos megtérítését nem eszközlik. Fogadja Bíró Ur nagyrabecsülésem kifejezését, melylyel vagyok

Ypern, 1872. márcz. 22. P. de Smet, saint-pierrei plébános. Az angolok nem engedték meg a katolikusoknak, hogy bírak lehessenek, mert szerintük ők lelkiismeretben Róma s nem az ország törvényeinek kötelesek engedelmeskedni. Látva a Belgiumban történeteket, hajlandó az ember elismerni, hogy az angoloknak igazuk van.

** Ime egy flandriai újság által felemlített új példa: „Sokszor forgott már szóban, hogy mily befolyást gyakorolnak a lelkészek a

A papság nem elégszik meg azokkal a hatalmi eszközökkel, melyeket a hozzá hű miniszterium nyújt neki. Most már azokat a fegyvereket is fölhasználja, melyeket eddig ellenfeleinek engedett át. Most már a katolikus pártnak is mindenütt vannak választási klubjai, politikai egyesületei, s ezek aztán meetingeket tartanak, feliratokat gyártanak s előkészítik a választásokat. A választás napján a katolikus választók zárt tömegekben érkeznek a falvakból, plébánosuk felügyelete alatt, a ki percze sem hagyja őket magukra, hogy így elzárhassa a hitetlenekkel való minden érintkezéstől. Minden községben kléríkális zene-, biliárd-, tekéző- s íjlövő társulatok alakulnak. Ezekben leszállított áron adnak a tagoknak sört és dohányt.

A kolostorokban műhelyeket rendeznek be s erőnek erejével odavonják a mesterembereket. Az arisztokrácia s a nagybirtokosok, kik csaknem mindnyájan a katolikus párthoz tartoznak, egész rakás, tőlük függő bérlőt visznek magukkal.

A házassági ügyekben való közvetítés is nagy befolyást ad a családokra a klérusnak. Ha fiatal ember gazdag örökösöt akar elvenni, akkor csak lelki atyja által kell magát ajánlatnia. Ez utóbbi azt mondja az édes anyának, hogy a fiatal embernek jó természete van, vallásos, a családi életre van teremve, s ily nagy tekintélytől jövő bizonyosság döntő befolyást gyakorol.

Egész kötet kellene a klérus befolyásának emelésére fölhasznált összes eszközök jellemzésére s leírására.* A tény az, hogy a papság az ország urává lett. A mult évi (1872.) jun. 11-diki választáskor a szabadelvű párt 19 választókerületből csak kilenczben kísértette meg a harcot, a többi tizben nem bocsátkozott bele.

Ha egyszer a papság jutott uralomra valamely választókerület kebelében, oly erős nyomást gyakorol ellenfeleire, hogy többé jelöltet sem találnak. Ma már a kizárólag flamand országrészekben, tehát körülbelül az államterület felén, mindössze két szabadelvű képviselő található s ezek is csak személyes népszerűségük által tarthatják föl magukat.

Miként volt az lehetséges, hogy a szabadelvű párt szabad országban, ennyire elvesztette a talajt s mily eszközöket kellene az ultramontanizmus elleni küzdelemben alkalmazni? Nehéz probléma, mely felöleli a katolikus államok egész jövőjét.

A szabadelvű párt gyöngesége onnan származik, hogy ellenmondásokkal teljes helyzettel kell szembe szállnia. Mivel a katolicizmus, csalhatatlan fejének szájjával elítélte a modern szabadságjogokat s civilizációt, jó és igaz katolikus nem védelmezheti ezeket többé. Mit tehet tehát az, ki mégis minden áron meg akarja őket menteni? Elválják az egyháztól? De hiszen sem nép, sem család nem élhet hit nélkül. Ebből következik, hogy a szabadelvű férfi kénytelen nejét, gyermekeit, iskoláit a papokra bizni, kiknek befolyása ellen teljes erejével küzd. Egyik oldalon szünet nélkül támadja őket, másik oldalon naponkint igénybe veszi szolgálataikat. Ez a helyzet az idült baj, mely a liberális párt gyöngeségét szüli.

Hogy ez ellenmondással teljes helyzetből ki lehessen szabadulni, „La libre pensée“ (a szabad gondolat) cím alatt egyesület alakult, melynek tagjai a papság közreműködése nélkül ünneplik a születést, házasságot

szószék, gyóntatószék és látogatások alkalmával a választókra Van Eycke, mouscroni plébános még derekabb dolgot művelt: minden hívéhez nyomtatott levelet küldött, a szabadelvűek elleni szavazásra szólítván fel őket.

* L. a IV. sz. függelék.

és a temetést. Ez egyesületnek van bizonyos számu tagja, de nem igen látszik gyarapodni; mert ha sokan hagynak is fel a vallási szertartások gyakorlatával, kevés ember hajlandó nyilván elszakadni minden positiv vallástól.

Az egyedüli megoldás a Döllinger vagy Hyacinthe atya reformált katholicizmusára, vagy épen a protestantizmusra való áttérés volna.*

Mióta az egyház dogma gyanánt állítja föl, hogy ő s a modern polgárosodás kizárják egymást, azok számára, kik szabadságukat nem akarják föláldozni, csak egy módozat marad fenn: odahagyni a szabadságot elkárhozható egyházat. De szerencsétlenségre, korunk lelkiismeretlen skepticizmusára annyira elernyesztette a lelkeket, hogy az embereknek nincs többé elég erélyük elhagyni azt a vallást, melyben már úgy sem hisznek.

Nemrég még azt hitték, hogy a vallás politikai befolyása szünőfélen van. A tények ma már nyilvánvalóvá tették e felfogás téves voltát. A vallás döntő befolyást gyakorol a nemzetek sorsára. Az állam alkotmánya végül is az egyház alkotmányának mintájára alakul, különben az előbbi időszakonként ismétlődő zavarok zsákmánya lesz.

A protestantizmus a szabad vizsgálódásra s egyéni magyarázatra támaszkodván, a reformált nemzeteknek leginkább megfelelő politikai forma az alkotmányos és képviselői rendszer. A katholicizmus az abszolút szervezet eszményét valósítván meg, a katólikus népek természetes kormányformája az abszolutizmus. Ezt állította régebben Bossuet, ezt mondja napjainkban Veuillot s e tekintetben igazuk van.

A francia forradalom s azok, kik elveit elfogadták, mint az 1830-iki belga törvényhozók is, a megoldást az egyház és állam különválasztásában vélték föltalálni. Kormányozza az egyház önmagát saját körében, a mint tudja; az állam ettől független körben, melyet tiszteletben fog tartatni, a modern elvek alapján szervezkedik. Ez a kísérlet meghiúsult, mert a klérus nem akar meghajolni az állam és egyház különválása előtt. Ő kormányozni akarja az államot. Minthogy e szerint a papság visszautasította a felajánlott békét, vagy meg kell hódolni, vagy pedig harcolni.

De az egyházi befolyás legyőzhető végett hitelveit kell megtámadni. Ezt tették a XVIII. század bölcsészei. Különösen ez volt a voltairianizmus célja is. A voltairi eszmék terjesztésével valóban sakkban lehet tartani az ultramontánizmust. Eddig sikerült ez Francia-, Olasz-, Spanyolországban, Portugáliában. Hanem ez a siker nagyon sokba került, mert a hitetlenség terjesztésével meggyöngyítették az erkölcsi rugókat s előkészítették azt az erőtlen és zavaros állapotot, melyből, úgy látszik, a katólikus államok nem tudnak szabadulni.

Ha figyelemmel kísérjük világrészünk legújabb eseményeit s jelen helyzetét, arra a meggyőződésre jutunk, hogy a francia forradalom által ajánlott megoldás meghiúsul. Ha valamely ország megőrzi hitét, mint Belgium és Irland, folyton azon veszélyben forog, hogy visszaesik a klérus kezébe: ha pedig elhagyja, anarchiába jut, mint Spanyolország és Mexikó. A francia nemzetgyűlés többsége most klerikális, de ha radikális többség jön utána, a vallásos harczok ismét fékevesztetten fognak dűlni.**

* Laveleye csakugyan úgy állította vissza lelkének egyensúlyát, hogy áttért az általa annyira nagyra becsült protestantizmusra.

** Franciaország hosszú időig tartott belső gyöngesége, a monarchia és köztársaság küzdelmén felül, különösen a radikálisok s klerikálisok harczából eredt.

Fordító.

Valjon nem alkalmazhattak volna-e a belga liberálisok, míg uralmon voltak, az ultramontánizmussal szemben bizonyos óvórendszabályokat, mint most Németország és Svájc?* Bismarck herceg magatartása a legnagyobb figyelmet érdemli. Nagynak kell tartania a veszélyt, ha kiteszi magát az ultramontánok ellen indított harc számos nehézségének. A katólikus püspökök nem fognak meghódolni, mint III. Napoleon s tábornokai. A papság ellenségeskedése fel fogja használni Elzász elégtelenségét is. A rajnai tartományok ellenségeskedése még nagyobbodni fog. A porosz kormány már 1844-ben, a vegyes házasságok miatt kitért nagy harc alkalmával sem tudta legyőzni a kölni érsek ellenállását.

Mindazáltal Bismarck hercegnek először is nagy protestáns többség van háta mögött, aztán a német nemzeti érzületre s a német tudományra is támaszkodik s ez mindkettő egyformán föllázad néhány nyakas és tudatlan olasz pap uralma ellen. De Belgiumban kikre számíthatna a szabadelvű minisztérium, ha erélye rendszabályokhoz akarna folyamodni? Még az elemi oktatásról szóló 1842-iki törvény módosítását sem tudta elérni, holott tudvalevő, hogy e törvény minden ellenkezés nélkül adja meg a felügyelet jogát a klérusnak.

Azt mondják, ki kellene tiltani a jézsuitakat. De hát hogy lehessen ebbe belefogni, mikor ők lettek a legerősebbek?

A Belgiumban egymástán következett liberális kormányoknak a szabadság barátai csak egy komoly szemrehányást tehetnek, t. i. hogy nem tettek eleget arra, hogy a közművelődés a nép minden rétegében közkincsé legyen. Ki kellett volna mondaniok a kötelező s ingyenes oktatást, szaporítani az iskolákat, megerősíteni az egyetemi oktatást, az Egyesült-Államok mintájára milliókat költeni oly szellemi mozgalom teremtésére, mely aztán elég erős legyen ellenállni a papság befolyásának. Mindent el kellett volna követniök a klerikális felügyelet alól kivont vegyes (felekezetenküli) iskolák teremtésére, mint ez Németalföldön történt.

A egyetemi oktatás szervezése is nagyon sok kívánni valót hagy föl. Az államnak két egyeteme van, Lüttichben és Gentben. Az állam jogainak védelmezése végett állították fel őket, de mindenféle árnyalatú tanárai vannak. A liberálizmus, fölhasználván a teljes tanszabadságot, Brüsszelben alapított egyetemet, míg a püspökök Löwenben másikat. E négy intézet versenyének a legjobb eredményt kellett volna szűlnie a tudományok előhaladására nézve. De ezt az üdvös eredményt nem lehetett elérni, mert az egyetemi fokozatok osztogatásánál kárhózasos vizsgálati rendszert fogadtak el. A diplomákat a versenyző egyetemek tanáraiból egyenlő arányban összeállított jury osztogatja. Ennek az a következménye, hogy a tanulók beérik jegyzeteik megtanulásával, a tanárok pedig, ellenőriztetvén kartársaiktól, egyforma programhoz kénytelenek alkalmazkodni s így lassankint a routine megöli a kezdeményezést, a tudományos szellemet, az önálló kutatást.

Ha azt hiszik, hogy bizonyos foglalkozások gyakorlására, minők pl. az orvosi, vagy ügyvédi, képesítési okmányt kell felmutatni, akkor az állam, vagy képviselői szerezzenek bizonyosságot a követelmények fenforgását illetőleg. Ez rendészeti s elővigyázati rendszabály, akkor pedig a közhatalóságoknak áll jogukban s kötelességükben a polgárok életéről s vagyonáról felelősséget vállalni. Azt meg tudom érteni, ha eltörlik a képesítő oklevelek kötelező megszerzését, mint pl. Amerikában s minden

* L. a IV. függelék.

életpályát szabaddá tesznek. *De azt nem helyeselhetem, hogy egy magántársaságnak legyen joga oly képesítési fokozatokat osztogatni, melyek bizonyos közszolgálatokra hatalmaznak föl.*

Legjobb rendszer a németországi. Ott az egyetem karok osztogatják a tudományos okleveleket; de akik orvosi, vagy jogi gyakorlatot akarnak folytatni, azok részére állami bizottság adja meg s ennek tagjait az állam nevezi ki. Ott az állam nem mondana le e jogáról, nálunk pedig követelnie kell.

Röviden szólva, Belgium példája bizonyítja, hogy oly kathólikus országban, melyben a lakosság hitéhez hű maradt, a papság hosszabb, vagy rövidebb idő múlva hatalmába keríti a választásokat s így a kormányzatot is. Ez történnék bizonyára Irlandban is, ha magára hagyatnék. Franciaországban a kolostorok rohamosan szaporodnak, s a vidéki kerületekben, mint a legutóbbi zarándoklások is tanúsítják, megdöbentően terjed a babona, * azonban itt a Voltaire-féle skepticizmus gátolja gyors hatalomra jutását, ha csak új forradalom vissza nem állítja a „legitimitást.“ Olaszország most ugyanazon helyzetben van, mint Belgium 1830-ban. A nemzeti érzület oly erős, hogy féken tartja az ultramontánizmust. Az alsó papság egy része nemzeti érzelmű. A mely rész nem az, megfélemledett a legújabb erélyes rendszabályoktól s még nem meri a belga papság által használt eszközöket alkalmazni. De ha a jezsuiták s a klérikalís párt egyesülnek a nevelésügy hatalmukba kerítése végett, Olaszország 2—3 nemzedék múlva visszajut a pápaság igájába. Egy nemrég megjelent s az Alpeken túl feltűnést keltett mű, „Italia nera“ czimvel, világosan rámutat a veszélyre. ** A „feketék“ már most is több városban kezük közé kerítették a községi kormányhatalmat, pl. Nápolyban.

Oly országokban, hol a kormány a protestánsok kezében van, mint Angliában, Németországban, csak arról van szó — a méltányosság és a törvény korlátai között — hogy ne tegyenek semmi olyast, ami kedvező lehetne az ultramontánizmus céljaira, ellenben megtegyenek mindent, ami gátolhatja azokat. — A porosz kormány által foganatosított erélyes rendszabályok mutatják, hogy abban a hitben van, hogy a legfélelmebb ellenség ellen kell küzdenie. Svalóban az ultramontán katholicizmus, — a csalhatatlansági dogma kihirdetése óta nincs is másféle — az összes társadalmi erők urává akar lenni, hogy alapjában aknázhassa alá az egyház által elítélt szabadságjogokat. Egy tény eléggé igazolhatja, mily veszélylyel fenyegeti az ultramontánizmus a polgári társadalmat. Három kitűnő államférfiú nyúlt különböző czímen s nagyon különböző helyzetben ép azon eszközökhöz, hogy kiszakítsák a klérust a római befolyás alól s kibékítsék a modern polgárosodással, s e három államférfiú, II. József ausztriai császár, I. Vilmos Németalföld királya, s Bismarck herceg. A két első kudarcot vallott, vajjon sikerül-e a harmadiknak? ***

Belgiumban most több erélylyel s elhatározottsággal kell küzdeni, mint valaha, hogy kiszakítsuk e szép országot azokból a kezekből, melyek vesztét okoznák; ha pedig ezt nem tesszük, sorsunk előre meg van írva a történelem könyvében. Ha meghajlunk Loyola keze alatt, Paraguay lesz országunkból, ha fellázadunk ellene, a

* Ep így van ez nálunk is. „Tout comme chez nous.“ Fordító.

** Laveleye e munkára „L'avenir de la Papauté“ cz. művében is hivatkozik.

*** E husz év előtt föltett kérdésre most már azt válaszolhatjuk, hogy a harmadiknak sem sikerült. Fordító.

nélkül, hogy egészen felszabadítanók magunkat, Mexikóvá leszünk.

Antwerpen példája megmutatta hazánknak, hogy miként lehet kitartással és odaadással legyőzni oly pártot, melyet az egyház roppant befolyása támogat, s melynek az egész közigazgatás minden szerve rendelkezésére áll.

Gent ugyanazt fogja tenni a kamarai, mint Antwerpen a községi választásnál. Gent oly követeket fog küldeni, kik a szabadelvű párt kezére juttatják a hatalmat. Egyedül ő mentheti meg azoktól a rettenetes válságoktól honunkat, melyet Európa fölöttébb zavaros jövője rejteget számunkra.

Ha ismét szabadelvű miniszterium ragadja kezébe a kormány gyeplőjét, jusson eszébe, hogy egyedül a közoktatás nagy arányú fejlesztése juttathat bennünket oly helyzetbe, hogy sikeres küzdelmet folytathassunk oly nézetek ellen, melyek fegyvereit a szószék, gyóntatószék, az iskola s zárdák képezik.

Az egyetemeknek meg kell adni azt az erőtéljes életet, mely Németországban a hazafiság, szabadság és haladás tűzhelyeivé teszi őket.

Ki kell mondani az ingyenes és kötelező népoktatást s nem szabad semmi áldozattól visszarettenni a végre, hogy a fölvilágosodás a falusi népesség közt is elterjedjen.

Mindenek előtt föl kell emelni és világosítani a flamand lakosságot s megadni szép nyelvének a virágzás és művelődés minden szükséges eszközét.

A szabadelvűekre nézve csak azt mondom, hogy nekik főképp az egyesülést, összetartást kell hirdetni. Lehetetlen, hogy valamely párt minden tagja, minden pontban egyetértsen; de a politikában feledni kell bizonyos időkben a mellékes nézeteltéréseket, a közös fölvenek, melyre a legnagyobb súlyt fektetjük, diadalra juttatása végett.

Nem szabad megengedni, hogy Belgium legyen az ultramontánizmus ama védbástyája, honnan folytatja háborúját mindazon államok és uralkodók ellen, kik nem akarnak a jezsuiták igája alá hajolni. Ezek egymás után a legnagyobb dühvel támadják Olaszországot s Viktor Emánuel királyt, Poroszországot és Bismarck herceget, Svájcot és szabad képviselőit, Spanyolországot és népszerű kormányát, s holnap valószínűleg Franciaország köztársasági kormányát, ha a versaillesi klérikalís országgyűlés letűnik a színtérről.

A Németországból s máshonnan kiűzött jezsuiták s egyéb szerzetesek Belgiumba menekültek, hogy itt folytathassák az ultramontán elvek érdekében földalatti munkájukat.

E helyzet kétségtelen veszélyt rejt nemzetünkre.

Jól meg kell gondolni, hogy mi teljesen el vagyunk szigetelve Európában, mert az egyedüli állam vagyunk, hol a hatalom a klérikalís párt kezében van. Mostani minisztereink okos emberek; de a püspökök csak addig tűrik őket, míg jobbakat nem találnak. Ha sikerülne majd a szabadelvű pártot teljesen legyőzni, csak akkor kerülne a hatalom a püspöki kar igazi képviselői kezébe * s mi még jobban el leszünk szigetelve Európától.

Már most is úgy beszélnek Belgiumról Olasz-, Angol-, Németország és Svájc parlamenti vitáiban, mint a klérikalizmus ígéretföldéről.

Az igazi ultramontán párt diadala két tagadhatlan, tisztán látható veszélylyel fenyeget: *polgári háborúval belülről, Európa ellenséges érzületével kívülről.*

* Így is történt.

Fordító. Malon után Beernaert,

Olaszországot hajdan „a holtak országának“ nevezték. Nem szabad eltérni, hogy Belgium valaha szintén megérdemelje ezt a szomorú elnevezést.

Hazájukat igazán szerető derék férfiak feladata, hogy odaadásukkal, tevékenységükkel és önmegtartózkodásukkal megmentsék honunkat.

(Folyt. köv.)

KÜLÖNFÉLÉK.

A módosított zsinati törvények fölterjesztése. A közelebbi napokban összehívott zsinati ülészak a kormány által megkivánt módosítások eszközzése után a következő felirattal terjeszti fel a zsinati törvényeket királyi szentesítés végett: Nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi Miniszter úr! A magyarországi ev. ref. egyháznak országos zsinata folyó évi november 14., 15. napjain Budapesten tartott üléseiben mély tisztelettel vette nagyméltóságú miniszter urnak ugyanez évi szeptember 14-én, 42.820. sz. a. kelt leiratát, melyben Ő császári és apostoli királyi felségének nevében méltóztatott az észrevételeket közölni zsinatunk elnöksége által fölterjesztett egyházalkotmányunk szervezetére. — Nagyméltóságú miniszter úr! Mindenekelőtt kéri zsinatunk Nagyméltóságodat, kifejezni a legmagasabb trón előtt egyetemes ref. egyházunk legmélyebb háláját és nagy köszönetét azon legfelsőbb elhatározásáért Ő császári és apostoli királyi felségének, hogy a leiratban foglalt észrevételeken kívül a fölterjesztett egyházalkotmányi szervezet jóváhagyását mi sem gátolja, a mi kétségtelen tanújele annak, hogy zsinatunk eljárása s törekvése Ő felsége koronás apostoli királyunk legmagasabb megelégedésével és legnemesebb jóakarásával találkozott. A mi már a tisztelettel fogadott leiratban foglalt észrevételeket illeti, azoknak igyekezett zsinatunk teljes mértékben eleget tenni. Ugyanis a fölterjesztett egyházi törvényünk 408., 424., 466., 495. §-okra kivánt módosításokat elfogadta; a szövegezést a 408., 424. §-oknál az ajánlott módon eszközölte, a 466. §-nál a második bekezdést kitörölte, a 495. §-t pedig a kivánt pótlékkal kiegészítette. Az államhatalom segédkezésének igénybevételét meghatározó 5. §-nál is eleget tett azon kivánt föltételnek, hogy netáni félreértések és tévmagyarázatok kikerülése végett szükséges egy új pontban kiemelni, hogy az állami segédkezés csakis az ezen §-ban meghatározott esetekben és terjedelemben biztosítatik. Ez új pontozatot azonban az egész §-nak érintetlen meghagyása mellett pótlékkal kívánja zsinatunk ahoz csatoltatni, s e szerint az utolsó bekezdés meghagyását is kérelmezi, mintán az,

előbbi törvénykönyvünkben is már benlétezett és a netaláni félreértések és tévmagyarázatok még inkább ki lesznek így kerülve. A 103. §-nál az 1891. évi XV. t.-cz.-re való hivatkozást szintén bevezettük a következő szövegezéssel: „Az egyházközségek által fentartott kisedővodák és népiskolák fölött álló hatóságok: első fokon a presbyterium és az általa választott iskolaszék, illetőleg az 1891. évi XV. t.-cz. 22. és 25. §-ban meghatározott felügyelő-bizottság; másodfokon az egyházmegye; harmadfokon az egyházkerület és legfelül az egyetemes konvent.“ Nagyméltóságú Miniszter úr! Ime ezekben tett eleget zsinatunk a leiratban foglalt észrevételeknek. Kérjük azért Nagyméltóságodat, méltóztatás az ekképen módosított egyházi szervezeti törvényünket Ő császári s apostoli királyi felsége elé juttatni, s a királyi legmagasabb trón előtt egyházunknak hív szószólója, legmélyebb hódolatunknak és hálánknek, legkegyelmesebb Védurunk előtt tolmácsolója lenni kegyeskedjék stb.

— **Adományok a debreczeni egyetem alapjára.**
Cseh Ervin, Szerémsvármegye és Eszék város főispánja a debreczeni egyetem bölcsészeti fakultására 1000, a kolozsvári theologiai tanszakra szintén 1000 koronát adományozott. A h.-hadházi egyháztanács 1000, a tanítótestület pedig 200 koronás alapítványt tett egyetemünk javára. A házanként való gyűjtésből pedig legalább is 2000 koronára számítanak. Nagy-Kun-Madarason Medgyaszay Gyula lelkész gyűjtőívén Farkas Sándor 100 frtot, Helmezy Béla 10 frtot, az Első Olvasó-kör 10 frtot, Szilágyi Imre 3 frtot, F. Kun Lajos 2 frtot, egyesek ezenkívül még 20 frtot adományoztak. A Steinfeld-család Simonffy Imre kir. tanácsos, polgármester s egyházi főgondnok kezéhez 3 betéti-könyvecskén 6000 koronás alapítványt tett le az egyetem megvalósítására. Ebből 3000 korona a Steinfeld Antal adománya, 2000 korona a Steinfeld Mihályé és 1000 korona a Steinfeld Mihálynéé. Buday János, főiskolánk egykori kiváló jelességű növendéke, jelenleg kir. ítélőtáblai bíró Szegeden, Márk Endre ügyvédhez írott levelében szent lelkesedéssel ajánlja fel közreműködését az egyetem megeremtésére, gyűjtőívet kér, hogy ne csak ő adakozhassék, hanem gyűjtést is eszközölhessen Szeged városában. Kanizsay Endre debreczeni ev. ref. tanító, presbyteri esküje letétele alkalmával 100 frtos alapítványt tett. Városunkban a házankénti gyűjtést Lengyel Imre nyug. törvényszéki bíró, városi bizottsági tag s főiskolánk gazdasági tanácsosa és Márk Endre ügyvéd s városi bizottsági tag, mint gyűjtők már megkezdték, egyetlen egy óra alatt többet összegyűjtöttek negyedfélezer koronánál s má már az eredmény felül áll az ötezer koronánál, e gyűjtésnek főbb tételei: Vecsey Viktor 2000 korona, Lichtschein Sámuel 1000 korona, Márkus Miksa 200 korona, Pongrácz Géza 200 korona, Kohn testvérek 100 korona, Boschetti András 40 korona, Katz Herman 20 korona, Braun B. 10 korona, Ament József 2 korona, Nagy József 2 korona, Szücs Imre 2 korona, Harsányi János gazdálkodó s városi bizottsági tag 1000 korona, özv. Fehér Hermanné 200 korona, Fehér Domokos 200 korona, Szabó Zsigmond 200 korona, Juhász Ignác 100 korona, Nánássy Lajos 10 korona, Bíró János 10 korona,

„a debreczeni első szappangyár“ raktára 20 korona, (a tulajdonosok kijelentették, hogy személyükre nézve külön fognak adakozni.) A „Debreczen“ szerkesztőségében egy ismeretlen aggastyán 100 frtot adományt tett le egyetemünkre. E nemes lelkű adakozó nem nevezte meg magát, hanem csak annyit mondott, hogy 1848—9-ben honvéd-orvos volt s mint ilyen vett részt a debreczeni csatában. — A *sárándi* egyházban 45 frt 7 krt gyűjtöttek. — A *nyirbögáli* egyháztanács 4 év alatt 25 frtos részletekben lefizetendő 100 frtot; a *fűzes-gyarmati* egyházközség szintén 100 frtot szavazott meg e czélra s a házankénti gyűjtés mindkét helyen folyamatban van. — A *n.-kikindai* kicsiny egyházközség lelkes ifjú lelkésze, Fekete Gyula tudatja velünk, hogy nálok 412 korona gyűlt össze következő adományokból: Ref. egyház 200 korona, Fekete Gyula lelkész 50 korona, e két összeg 10 év alatt fizetve, dr. Kiss Károly ügyvéd 100 korona, Koós István ügyvéd 10, Scheinberger Ignác 10, Borsos Károly 4, Kikindai Ferencz közjegyző 4, dr. Varró Ignác 4, Zsiros Kálmán t. sz. bíró 2, Szalay Jenő tanár 2, Fekete Gyuláné 2, Nagy Gábor százados 2, Hlaváts Adolf 2 korona, összesen 412 korona. — Ime az általános gyűjtésnek még csak a legkezdetén vagyunk s mégis ezekre megy egyetemünkre az adományozás. Hát bizony, Istennek hála, elmondhatjuk a M. A. megnyugtatására, hogy „a debreczeni prot. egyetem alapja lassan bár, de folyton gyarapodik.“

— A **felekezeti elfogultság** szárandó bornirtságát szemléljük a Religio című híres kath. „folyóirat“-ban, a mely a magyar kir. udvartartás felállításáról az erőtlen gúnyolódás együgyű hangján megemlékezvén, ekként elmélkedik: „Adja Isten, hogy mihamarább úgy legyen! Akkor majd Nagypénteken nagy urainknak a király példája után háromszor térdet fog kelleni hajtania a földön fekvő isteni feszület előtt, s Ur-napján alázatos magatartással fog kelleni kísérni a legméltóságosabb oltári szentséget. Meglehet, hogy prot. atyámfiai meg fognak elégedni *nehány udvari szerzetáraknak* a magyar joghoz való szabásával s a teljes magyar kir. udvartartást nem fogják sürgetni, tekintve azt, hogy az az uralkodó vallását tekintve nem lehet más, mint csak katolikus. Hogy ez létre ne jöhessen, prot. atyámfiai talán készek lesznek Bécsnek és a császárnak egészen átengedni az udvartartást. A hol nagyobb a katolikus gyűlölés, mint az önzetlen hazaszeretet, ott ez nem tartozik a lehetőségek közé.“ Tehát együgyűsége mellett még annyira rosszlelkű is az egyedül üdvezítő érdekek ez előkelő organuma, hogy még gyanúsít is. Nagyon jól tudhatná pedig, hogy a protestáns hitbuzgóság sohasem kívánt áldozatokat a haza és nemzet érdekeitől, a mint ma is cselekszik s máskor is tették a kath. egyház fő-fő képviselői. Nincsen a mi egyházunkban olyan katolikus szabású papzsák, a melyet a haza és nemzet vagyontörvényeiből kellett századokon keresztül s kell mai napig is eredménytelenül töltögetni. Alkotmányunk symboluma: a korona iránt való üszteletünket mindig össze tudtuk egyeztetni hitelveinkhez való ragaszkodásunkkal, nem úgy, mint ama táborban, a hol a közelmúlt időkben is gyakran alig tudtak különbséget tenni a magyar korona és a pápai tiara között.

— **Országos tanszerkiállítás Debreczenben.** Mozgalom indult meg városunkban jövő év nyarán egy orsz. jellegű tanszerkiállítás létesítésére. A város összes iskolái, tanhatóságai képviselőket küldtek azon bizottságba, mely ez ügyet rendez, előkészíti. Összesen 50-re megy az előkészítő bizottság tagjainak száma, kik már néhány

gyűlésen oda fejlesztették a dolgot, hogy három osztályra — intéző-, sajtó-, és iroda-osztály, — oszolva, egy általános tervezetet elkészítettek, mely a további munkálatok alapjául elfogadtatott s megbízott az intéző-osztály a részletes terv elkészítésére s a kiállítás előkészítésére vonatkozó minden további lépés megtételére. Mai számunk tanügyi rovatában közölni kezdjük az említett általános tervezetet, melyre fölhívjuk olvasóink figyelmét. A nagybizottság elnökévé Csiky L. theologiai, jegyzőjévé dr. Balassa József főreáliskolai tanár választották meg. Az intéző-osztály főnöke Eötvös Károly Lajos tanfelügyelő, a sajtó-osztályé dr. Szántó Sámuel, az irodaié Potomcsik Ignác kereskedelmi akadémiai tanárok lettek. Az érdekes mozgalmat folyton figyelemmel kísérrendjük s különböző fázisairól időnként értesíteni fogjuk olvasóinkat.

— **Nőiipariskola Debreczenben.** Mult vasárnap nyitották meg városunkban a helybeli jótékony Nőegylet által fentartott árvaházban a nőipariskolát, korunk ezen újabb s végtelenül fontos jelentőségű vívmányát. Mellőzve az ünnepélyesség leírását, közöljük az intézet egyik tanárának, *Vántsa György* úrnak a megnyitás alkalmával tartott felolvasása azon részét, mely a nőipariskola czélját, feladatát fejtegeti. „Igen jól tudjuk azt, hogy leánynevelő-intézeteink, törvény és szabályrendeletek által körülírt szervezete és tananyag beosztása a tudományos ismeretek és a modern műveltség elsajátítására nyújtanak alkalmat, a minek következménye az, hogy az oly reál-ismeretekről, melyekre a mindennapi életben, a családi tűzhelynél szükségük van, a kilépő növendékek vagy igen keveset, vagy a legtöbb esetben épen semmit sem tudnak. A gyakorlati életre való nevelésről a szó valódi értelmében szó sem lehet, mert a tanár és a növendék minden idejét, az igen az igen nagy mértékben felőlet tudományos ismeretek tanítása veszik igénybe. Jól lehet, hogy ezen ismeretek nagy többségére leánynövendékeinknek az általános műveltség megszerezhetése czéljából mulhatlanul szükségük van, igen de, hogy kiképzésük teljes legyen és a gyakorlati életben képessé tegye őket a mindennapi előforduló családi otthon szükségleteinek gondosan elintézni tudására, okvetlenül szükség van arra is, hogy kiképzést nyernek a családi élet ezer meg ezer, kicsinynek látszó, de azért mégis a családi élet boldogságát feltételező dolgokra is. El kell ismernünk azt, hogy leánynevelő intézeteink tantervében szerepelnek kis mértékben azon ismeretek is, melyek a gyakorlati életben előfordulnak, de valjuk be őszintén, hogy azok a modern műveltséggel karöltve a divat szeszélyeinek hódolnak, teljesen kizárva a gyakorlat valódi értékét s ezáltal igen gyakran divatbábuk lesznek kiképezve, a kik a reális világba bele találni nem tudják magukat. E felszeg nevelési rendszeren van hivatva segíteni a nőipariskola az által, hogy a leánynevelő intézetekből kikerült növendékeket megtanítja mindazon reálismerekre, melyeket a könyvből megtanulni nem lehet, s melyekre a gyakorlati életben a nőnek, magasztos hivatása betölthetése czéljából mulhatlanul szüksége van. Czélja tehát a nőipariskolának, hogy a felsőbb leánynevelőintézetekből kikerült növendékeket mindazon női-kézimunkákra (szabás, varrás, háztartás), melyekre nekik az életben, s különösen pedig családi otthonukban szükségük van, szakszerű oktatás által kiképezze és oly biztos megélhetési eszközt adjon kezükbe, melylyel az élet bármily változásai között magukat munkájok után a tisztesség korlátai között bárhol fönntartathatják. Czélja továbbá különösen a magyar társadalom

által létesített nőpariskolának, a mi sajátosságos s már a külföld által is elismert magyar díszítő stílusunk cultiválása által lassan-lassan hazai terményeinknek fogyasztó közönséget teremteni és a divat szeszélyes, csaknem minden fantáziáit túlhaladó és izlést nélkülöző pipere bábjaikat kiszorítani. Célja továbbá az egyszerűt az izléssel párosítva, a külső csint a hasznossággal összekötve, a takarékoság fontos és a családi életben nagy szerepet játszó tudományára a munka által megtanítani, egy szóval a társadalomnak és a családnak gondos, munkaszerető, takarékos nőket nevelni. Mindezek mellett a debreczeni nőpariskolának a már elmondott céljai mellett van még egy magasztos hivatása is, melynek célja szerencsétlen embertársaink árváinak kezébe egy darabka kenyeret adni. Az a kegyelet, mely fölszedte őket, a társadalomnak szerencsétlen sorsüldözötteit és velők szemben magára vállalta a szerető édesanya gondjait, vissza is kell, hogy adja őket a társadalomnak az által, hogy tisztességes állást biztosít számunkra. Erre igen kedvező alkalmat nyújt a nőpariskola, mert az elemi ismeretek mellett megtanítva őket a női kézimunkák különböző nemeire, oly kereseti forrást nyújt számunkra, mely megélhetésüket biztosítja és a társadalomban számot tevő helyet ad. „A munka nemesít”: ez a jelszavunk s meg vagyunk arról győződve, hogy e jelszó vezérszövétnéke fényénél már a közel jövőben megvalósítja iskolánk mindazon magasztos célokat, melyeket hivatása előirt. Vántsza György.

— **Lelkészelölés Margittára.** A margittai ev. ref. lelkészi állomásra 35 pályázó közül kijelöltek: *Csák Aladár* pééri, *Fazekas Imre* keserői rendes, *Lengyel Pál* széplaki, *Mindszenti Imre* debreczeni és *Nagy Imre* diószegi segédlelkészek.

— **Ki tehet érettséget?** A kultuszminiszter rendeletet adott ki a korán érettek ellen, mert számtalanszor megtörtént, hogy érettségi vizsgálatokra jelentkező tanulók a törvényes életkort még nem érték el. E törvénybe ütköző esetek elkerülése végett a közoktatásügyi miniszter felhívta a főigazgatóságokat, utasítsák az igazgatókat, hogy beiratkozások alkalmával szigorúan vegyék számba a tanulók életkorát s ha azok a törvényes életkort még el nem érték, utasítsák őket vissza. A miniszter figyelmeztette a főigazgatókat egyuttal arra is, hogy a szóbeli érettségi vizsgálatok előtt a jelentkező tanulók korát mindig vizsgálják meg s olyanokat, kik a törvényes életkort még el nem érték, érettségi vizsgálatokra ne bocsássák.

— **Értesítés.** Tisztelettel tudatom e becses lap olvasóival, miután a jövő év elején általam megindítandó, „Vallás és Egyház” című havi közlönyre már eddig is igen szép számmal jelentkeztek az előfizetők és megrendelők, a folyó év decz. közepén *mutatványszámot* fogok kiadni, hogy lapom irányát és tartalmát azok is megismerhessék, kik az előfizetési felhívásból talán nem szerezhettek a felől kellő tájékozást. Felkérem ennél fogva mindazokat, kik megismerni óhajtják a mutatványszámot, s esetleg előfizetőket is szándékoznak gyűjteni, hogy erről minél előbb sziveskedjenek engem értesíteni. Kolozsvár, — *Zoványi Jenő*, ev. ref. lelkész.

— **Tisztelettel kérjük** a nagytiszteletű lelkészek urakat, hogy az 1894. évi Árvaházi Naptárak (magyar és német) eddig eladatlan példányait, ha azok elárusítását nem reménylik, sziveskedjenek saját költségünkön visszaküldeni. Hornyánszky Viktor könyvkiadóhivatala.

TARTALOM-JEGYZÉK: Vallás és egyház (hitfelekezet) nélkül lehet-e szó lelkiismereti szabadságról? Nagy Sándor. — Észrevételek az előbbi cikkre Bacsoni Lajos. — Tanügy: A Debreczenben, 1894. augusztus havában rendezendő országos taaszterkiállítás általános tervezete. — Márk Endre ügyvéd beosztása az október 27-iki értekezleten. — Közéletünk: Javaslát a belhivatalnoki fizetések egyöntetű rendezéséről és egyházaink anyagi megszervezéséről. Ferenczy Gyula. — Jegyzőkönyv. — A klérikalispárt Belgiumban. Dr. Bartha Béla. — Különfélék. — Hirdetés.

Felelős szerkesztők és laptulajdonosok:

CSIKY LAJOS és Dr. BACZONI LAJOS.

Pályázat

a téglási ev. ref. lelkészi állomásra.

Ez állás lelkészi javadalma 800 forintban értékeltetett hivatalosan, azonban a múlt évben a bökönyi fiók-egyház jövedelme a geszterédi egyház lelkészének jövedelméhez csatoltatván, e 800 frtból 80 frt, mennyire a régi díjlevélben a bökönyi jövedelem becsültetett, levonandó, így az évi jövedelem 720 frt.

E jövedelem áll 40 hold földből, 46 köből roszból, s egyéb járulékokból.

A pályázati határidő f. évi deczember hó 19-ik napja.

A megválasztott hivatalát 1894. év Szent-György-nap táján elfoglalni tartozik.

A kellőleg felszerelt pályázati kérvények fentkitűzött határidőig nagyt. Lukács Ödön f. szabolcsi ev. ref. esperes urhoz küldendők Nyiregyházára.

Kelt Debreczen, 1893. nov. 30.

KISS ÁRON
püspök.

Segédlelkészi állomás.

Oldalam mellé, tőlem esperesileg vándorlelkésziül elrendelt segédem helyére káplánt óhajtok alkalmazni, kinek javadalmazása következő lesz:

1. Kosztra, mosatásra részemről 250 frt, mely összeg esetleges járulékokkal egy év folyamán megüti a 300 frtot.

2. Fűtés, világítás, takarítás s egy egészen külön álló kényelmes szoba a lelkészlak udvarán ugyancsak általam adatik.

3. Végül 100 frt az egyház részéről, s így évi javadalma a segédlelkésznek: 400 frt. Kötelessége a lelkészi minden teendőkből való segédkezés.

Ha kezdő ifjú ember ajánlkoznék is, én barátilag fogom mindenben oktatni, s vezetni, csak józan életű s szerény, törekvő ember legyen az illető.

F.-Gyarmaton, Békésmegye 1893. nov. 23.

Szilágyi Márton
ev. ref. lelkész.